

ONLINE JOURNAL OF TECHNOLOGY ADDICTION & CYBERBULLYING

Volume / Cilt : 4

Issue / Sayı : 1

Haziran 2017 / June 2017

Sahibi / Owner

Doç. Dr. Tuncay AYAS

Editörler / Editors

Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Doç. Dr. Tuncay AYAS

Editör Yardımcısı / Assistant of Editor

Öğr. Gör. Furkan AYDIN

Düzenleme / Administrative Coordinator

Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Öğr. Gör. Furkan AYDIN

Kapak Tasarımı / Cover Design

Fatih TATLICI

Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazılardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.

Haberleşme / Information

ojtacjournal@gmail.com , www.ojtac.com

Danışma Kurulu / Advisor Board

Prof. Dr. Ali Paşa Ayas	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak	Ankara University
Prof. Dr. Engin Deniz	Yıldız Technical University
Prof. Dr. Erdal Hamarta	Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Halil Yurdugül	Hacettepe University
Prof. Dr. Hikmet Yazıcı	Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Metin Pişkin	Ankara University
Prof. Dr. Mustafa Şahin	Karadeniz Teknik University
Prof. Dr. Nurettin Şimşek	Ankara University
Prof. Dr. Özgür Erdur-Baker	Orta Doğu Technical University
Prof. Dr. Selahaddin Öğülmüş	Ankara University
Prof. Dr. Süleyman Sadi Seferoğlu	Hacettepe University
Prof. Dr. Tolga Arıca	Hasan Kalyoncu University
Prof. Dr. Yaşar Özbay	Hasan Kalyoncu University
Doç. Dr. Bülent Dilmaç	Necmettin Erbakan University
Doç. Dr. Fuat Tanhan	Yüzüncü Yıl University
Doç. Dr. İbrahim Yerlikaya	Adıyaman University
Doç. Dr. Konstantinos Siomos	Hellenic association for the study of internet addiction disorder University of Leicester
Doç. Dr. Monica Whitty	University of Leicester
Doç. Dr. Murat İskender	Sakarya University
Doç. Dr. Mustafa Koç	Sakarya University
Doç. Dr. Mücahit Kağan	Erzincan University
Doç. Dr. Özlem Çakır	Ankara University
Doç. Dr. Selahattin Avşaroğlu	Necmettin Erbakan University
Doç. Dr. Yavuz Akbulut	Anadolu University
Yrd. Doç. Dr. Gülden Kaya Uyanık	Sakarya University
Yrd. Doç. Dr. Özlem Canan Güngören	Sakarya University

7. Sayının Hakemleri / Reviewers of 7's Issue

Prof. Dr. S. Sadi SEFEROĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet KANDEMİR	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Mücahit KAĞAN	Erzincan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gülden KAYA UYANIK	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim TAŞ	Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Özlem Canan GÜNGÖREN	Sakarya Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri	1
Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formunun (SMBÖ-KF) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması	27
Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorba Olma Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sakarya İli Örneği	41

Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri¹

İbrahim Okan ERDEN²

Öz: Bu araştırma Ankara İlinde görev yapan lise yöneticilerinin okullarındaki siber zorbalığın hangi araçlarla meydana geldiğine, türlerine, meydana gelme sıklığına, sonuçlarına ve siber zorbalık davranışını önlemeye ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacı ile yürütülmüştür. Araştırmanın evreni, 2014 - 2015 Eğitim - Öğretim yılında Ankara iline bağlı dokuz ilçede (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Pursaklar, Mamak, Sincan, Yenimahalle) bulunan resmi liselerde (Anadolu liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ve Anadolu İmam Hatip Liseleri) görev yapan 1236 eğitim yöneticisinden (müdür, müdür başyardımcısı ve müdür yardımcısı) oluşmaktadır. Bu hedef evren ise tabakalı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş 316 kişilik bir örnekleme temsil edilmiştir. Araştırmanın nicel verileri araştırmacı tarafından geliştirilen “Siber Zorbalıkta Kullanılan Araçlar Boyutu”, “Siber Zorbalık Davranışlarının Sıklığı Boyutu”, Siber Zorbalığın Nedenleri Boyutu”, “Siber Zorbalığın Sonuçları Boyutu” ve “Siber Zorbalığı Önleyici Çalışmalar Boyutu” olmak üzere toplamda beş alt ölçek ile toplanmıştır. Veriler SPSS ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde aritmetik ortalama, yüzde, frekans ve standart sapma gibi betimsel istatistik testler kullanılmıştır. Katılımcıların siber zorbalık davranışlarını hangi araçlarla gerçekleştirdikleri, siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleyici çalışmaların düzeylerine ilişkin görüşleri arasında; cinsiyet, görev türü yöneticilikte kıdem, eğitim düzeyi, branş ve görev yaptığı okul türü değişkenlerine göre anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığının saptanmasında t testi, ANOVA ve varyans analizi sonrası uygulanan çoklu karşılaştırma yöntemleri için de Tukey testi kullanılmıştır. Örneklem sayısı

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Yasemin KEPENEKÇİ danışmanlığında tamamlanan “Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri” başlıklı yüksek lisans tezinin bir kısmıdır.

² Okul Müdürü, Keçiören Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, ibrahimokanerden@hotmail.com

yetersiz olan “görev türü” değişkeni ve “yöneticilikte kıdem” değişkeni analizlerinde Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre liselerde öğrenciler arasında gerçekleşen siber zorbalık davranışlarında en çok akıllı telefonlar kullanılmaktadır. Öğrenciler arasında siber zorbalık davranışı en çok küfür etme şeklinde gerçekleşmektedir. Siber zorbalığın en önemli sebebi öğrencilerin interneti kontrolsüz olarak kullanmalarıdır. Siber zorbalık davranışı sonucunda okullarda öğrenciler arasında çatışmalar yaşanmaktadır. Okul yöneticilerine göre öğrencilere değerler eğitimi vermek siber zorbalığı önlemenin en önemli ve etkili yoludur.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, akıllı telefon, değerler eğitimi.

Opinions Of School Administrators On High School Students' Cyberbullying Behaviours

Abstract: In this research it is aimed to put forth opinions of school administrators working at high schools in Ankara on preventing cyberbullying behaviours, how and how often these kind of behaviours occur, types of these behaviours and the results of these kind of behaviours. The area of this research includes 1236 School Administrators (school directors, head assistants and assistant of directors) working at public high schools (Anatolian High Schools, Vocational and Technical Anatolian High Schools and Anatolian Religious High Schools) in nine towns of Ankara (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Pursaklar, Mamak, Sincan, Yenimahalle). This population is represented through a group of 316 samples who are determined by stratified sampling method. Quantitative data of this research are collected through five sub-measures evolved by the researcher, which are “Dimension of Tools used in Cyberbullying”, “Dimension of Frequency in Cyberbullying Behaviours”, “Dimension of The Reasons of Cyberbullying”, “Dimension of The Results of Cyberbullying” and “Dimension of Preventive Works for Cyberbullying”. These data are analyzed with SPSS. While analyzing the data, Descriptive statistical tests such as; arithmetic average, percentage, frequency and standard deviation are used. Within determining if there are important differences among; which tools the participants use while carrying out these cyberbullying behaviours, the frequency of cyberbullying behaviours, the reasons and the result of these behaviours, the levels of preventive works, gender, type of task, levels of management, level of education, branch and the type of the school the administrator works at, the “t” test is used and Tukey test is used for

multiple comparison methods which are applied after ANOVA and variance analyzes. The Kruskal-Wallis test is used for the analysis of variables in “seniority on administrators” and in “type of duty” of which number of samples are insufficient. According to the researches, mostly smart phones are used in cyberbullying behaviours among the students at high schools. Among these students the most used way of cyberbullying behaviour is swearing at someone. The basic reason for cyberbullying behaviours is mainly the un-controlled usage of internet through the students. As a result of Cyberbullying Behaviours, there are many conflicts among students at schools. According to school managers, the best way of preventing cyberbullying behaviours is giving Education of Social Values to the students

Keywords: Cyberbullying, smart phone, values education.

Giriş

Son yıllarda siber zorbalık (cyber bullying) sorunu üzerinde sıkça durulan konulardan biri olmuştur. Siber zorbalık, geleneksel zorbalıkla ilişkili bir kavramdır; çünkü siber zorbalık geleneksel zorbalığın sanal âleme etkili bir şekilde yansımalarıdır. Siber zorbalık kavramı elektronik zorbalık, dijital zorbalık, çevrimiçi zarar verme, sanal zorbalık ve internet zorbalığı şeklinde de adlandırılmaktadır (Kowalski ve Limber, 2007). Gelişen teknolojiyle beraber cep telefonu, sosyal paylaşım siteleri ve internet günlük hayatımızın ayrılmaz birer parçası olmuştur (Çetin, Eroğlu, Peker, Akbaba ve Pepsöy, 2012). İnternet ve cep telefonlarının kullanımının artmasıyla beraber ergenler, zorbalığı elektronik zorbalığa dönüştürmüşlerdir. Zorbalığın siber zorbalığa dönüşmesinin nedeni olarak da teknolojinin çok hızlı bir şekilde gelişmesi ve bireylerin bu gelişen teknolojiye erişimlerinin kolay olması gösterilebilir (Özdemir ve Akar, 2011). Gençler internet ve cep telefonlarını kullanmada oldukça tecrübe kazanmışlardır. Ancak bu tecrübelerine rağmen ileriki yaşamlarını olumsuz şekilde etkileyecek birçok problemler de yaşanmaktadır (Stewart ve Fritsch, 2011). Elektronik zorbalık ergenlerin sosyal ve duygusal gelişimini tehdit eden yeni bir zorbalık şeklidir (Raskauskas ve Stoltz, 2007). Bayram ve Sayılı'ya (2011) göre siber zorbalık “Sanal ortamda modern iletişim araçları kullanılarak başkalarına kasıtlı olarak hakaret edilmesi, onların aşağılanması, dışlanması, tehdit, teşhir ya da rahatsız edilmesidir. “McQuade, Colt ve Meyer (2009) siber zorbalığı bir kişinin bilişim teknolojilerini kullanarak hedeflenen bireyleri istismar etmek ve zarar vermek amacıyla utandırmak, taciz, gözdağı ve tehdit etmesi olarak

tanımlanmaktadır. Crosslin ve Golman (2014) siber zorbalık kavramını teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve gelişen bir olgu olarak tanımlamaktadır. Tokunaga'ya (2014) göre siber zorbalık defalarca başkalarına zarar veya rahatsızlık vermek amacıyla düşmanca veya saldırgan mesajlar ileterek, bireyler veya gruplar tarafından elektronik veya dijital medya aracılığıyla yapılan herhangi bir davranıştır. Siber zorbalık geniş bir perspektiften açıklanacak olursa zorbanın bilişim teknolojisini kullanarak kabul görmeyen, uygunsuz sosyal davranışlar sergilemesidir (Piotrowski, 2012). Peker, Eroğlu ve Çitemel'e (2012) göre de bilgi ve iletişim teknolojilerinin birçok yararı olmasına karşın kötü kullanımından dolayı birçok problem ortaya çıkmaktadır. Bu problemler; genelde isimsiz çağrılar virüslü e-postalar, hakaret ve tehdit içeren mesajlar, e-posta ile kolaylıkla yayılabilen karalama mesajları, uygun olmayan fotoğraflar, metinler şeklinde görülebilmektedir. Campbell'e (2005) göre bilgi ve iletişim teknolojisi gençlere sayısız faydalar sağlmasına rağmen sadece zarar için de kullanılacak "karanlık yüzü" bulunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojisinin hızlı gelişiminin olumsuz yönüne dikkat çeken Baker ve Kavşut'a (2007) göre bilgi ve iletişim teknolojisinin sayılamayacak faydasının yanında, okulların en büyük probleminden biri olan okul zorbalığına, siber zorbalık gibi yeni bir boyut kazandırması da bilgi ve iletişim teknolojisinin en büyük zararından biri olarak görülmektedir.

Siber Zorbalığın Nedenleri

Siber zorbalığın nedenlerini bulmak için yapılan araştırmalar sonucunda siber zorbalığın ana nedenlerinin birinin bireyler arasındaki bozulan arkadaşlık ilişkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Özellikle yaşanan duygusal ilişkilerin sona ermesinden dolayı, kıskançlık ve farklı alt kimliklerden geliyor olmak da gençleri siber zorbalığa yönlendirebilmektedir (Çiftçi, 2010; Özdemir ve Akar, 2011). Gençleri siber zorba davranışları yapma sebepleri ise; siber zorbalığın gençler arasında eğlence olarak görülmesi, siber zorbalığı intikam amaçlı kullanması, siber zorbanın kimliğini gizleme imkânının bulunması, birçok kişiye tehditkâr ve aşağılayıcı mesajlar ulaştırabilme imkânı sunması, kurbanla yüz yüze iletişim kurulmaması nedeniyle davranışlarda sorumluluk alınmaması, siber zorbalık aracılığıyla başkalarının üzerinde hâkimiyet kurulması, sanal ortamda saldırganca davranmaktan zevk duyma olarak açıklanabilir (Kowalski ve diğ. 2008, akt:

Eroğlu, 2011). Öğrenciler kendilerine karşı olumsuz tutum ve davranış sergileyen kişilerden intikam almak için, canları sıkıldığında eğlenmek için, arkadaş ortamlarını geliştirmek için siber zorbalık yapmaktadırlar (Yaman ve Peker, 2012). Lenhart'a (2007) göre siber zorba gerçek kimliğine kimsenin ulaşamayacağını düşündüğünden kurbanı zarar verecek, küçük düşürecek, onurunu kırarak materyalleri sosyal paylaşım sitelerinde, bloglarda, web sitelerinde paylaşmakta ve bu materyalleri sayısız kişilere ulaştırmaktadır. Siber zorbalığın nedenleri farklı olsa da bu olayların ortak paydası siber zorbalığı yapan zorbanın kurban ile karşı karşıya gelmemesi ve zorbanın kimliğinin bilinmemesidir (Beckerman ve Nocero, 2003). Siber zorbalık davranışlarında medyanın rolünü araştıran Hamer ve Konijn, (2015) medyanın, risk grubunda bulunan ergenlerin siber zorbalık davranışını tetiklediği sonucuna ulaşmışlardır. Başka bir anlatımla anti sosyal medya içerikleri ergenlerde siber zorbalık davranışını negatif olarak etkilemektedir.

Siber Zorbalığın Yaygınlığı

İnternet başkaları ile iletişime geçmek, fikir paylaşımında bulunmak, bilgiye erişim açısından bakıldığında oldukça yararlı bir teknolojik ürün olmasına karşın bazı insanlar interneti insanlara zarar verme amacı ile kullanmaktadırlar (Barlett ve Coyne, 2014). Siber zorba/kurban haberlerine hemen hemen her gün yazılı ve görsel basında ve internet haber sitelerinde sıkça karşılaşılmaktadır. Sosyal medyada masumca paylaşılan özel fotoğraflar kötü niyetli kişilerin eline geçtiğinde bir siber zorbalık aracı olabilmekte ve birbirlerini tanımayan kişiler arasında olumsuz durumlar ve adli vakalar yaşanabilmektedir. İzinsiz elde edilen görüntüler bir siber zorbalık aracı olan bilgi ve iletişim teknolojisi ile sosyal medyada tehdit unsuruna dönüşerek gençlerin hayatlarını karartabilmektedir. Okullarda siber zorbalığın yaygınlığının ne düzeyde olduğunu tespit etmek ve çözüm üretmek amacıyla çok sayıda araştırma yapılmaktadır. Kessel, O'Donnell ve Smith'in (2015) yapmış olduğu çalışmada siber zorbalığın 2006 – 2015 yılları arasında %15'den %21 e çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Peker'in (2013) yaptığı araştırmada insani değerler yönelimli psiko-eğitim programının, problemlili internet kullanımı ve siber zorbalık üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özbay (2013) 650 kız, 607 erkek toplam 1257 öğrenci üzerinde yapmış olduğu araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek oranda siber zorba oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyetin siber zorbalık üzerindeki etkisini bulmak üzere yapılan araştırmalarda (Barlett ve Coyne 2014; Atik, Özmen ve Kemer, 2012)

erken ergenlik döneminde kadınların erkeklere göre daha fazla siber zorba davranışı göstermelerine rağmen genel olarak erkeklerin kadınlara oranla daha fazla siber zorbalık davranışı sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çifçi (2010) 9. sınıf öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada, bu öğrencilerin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulmamıştır. Siber zorbalığa herkesten farklı bir şekilde yaklaşan Sampasa, Roumeliotis, Farrow ve Shi (2014), kahvaltı yapmamanın siber zorbalık ve geleneksek zorbalık üzerinde etkisini araştırmış ve kahvaltı atlamamanın geleneksel ve siber zorbalık davranışını arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Siber Zorbalığın Etkileri

Kurbanın fiziksel ortamda meydana gelen zorbalıktan kaçma şansı varken, sanal dünyadaki zorbalıktan kaçma şansı yoktur ve çarpan etkisi ile sanal dünyada şiddetin miktarı çok daha fazla olmaktadır (Uysal, Duman, Yazıcı ve Şahin, 2014). Siber zorbalığa uğrayan kurbanlar depresyon yaşarlar ve ruh sağlıkları olumsuz yönde etkilenir (Özel, 2013). Siber zorbalığın etkileri ağırlıklı olarak çocukların ve ergenlerin ruh sağlığı ve özellikle sosyal ve psikolojik sonuçları açısından araştırılmıştır (Nixon 2014; Udris, 2014). Bu araştırmaların sonunda siber zorbalık davranışına maruz kalan kişilerin üzüntü, öfke, utanma, korku gibi soyut duygular yaşamalarının yanında okul terki, başarısızlık gibi somut olaylar da yaşadıkları görülmüştür (Beran ve Li, 2005).

Amaç

Bu araştırmanın amacı Ankara ili kamu ortaöğretim okullarında (liselerde) görev yapan okul yöneticilerinin, okullarında siber zorbalık davranışlarının gerçekleştirilmesinde kullanılan araçlara, sıklığına, nedenlerine ve bu davranışların önlenmesine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır: Ankara İli kamu ortaöğretim okullarında (liselerde) görev yapan okul yöneticilerinin,

1. Okullarındaki siber zorbalık davranışlarının hangi araçlarla meydana geldiğine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Okullarındaki siber zorbalık davranışlarının sıklığına ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Okullarındaki siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Okullarındaki siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
5. Okullarındaki siber zorbalık davranışlarının önlenmesine ilişkin görüşleri nelerdir?

6. Yukarıdaki sorulara ilişkin görüşleri,
- Cinsiyet
 - Görev türü
 - Yöneticilikte kıdem
 - Eğitim düzeyi
 - Branş
 - Görev yaptığı okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Önem

Günümüzde hızla gelişen teknolojinin olumsuz bir yansıması olan ve okullarda çok sık olarak karşılaşılan siber zorbalık davranışlarının çarpan etkisi ile öğrencilerimizde ruhsal çöküntülere (hatta intihara bile) sebep olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Öğrencileri gerek siber zorba gerekse de siber mağdur rollerinden korumak Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB), eğitim yöneticilerinin, öğretmenlerin ve velilerin önemli görevleri arasındadır. Ancak MEB'in liselerde meydana gelen siber zorbalık davranışını önlemek genelgeler yayınlamakta ancak bu genelgelerin uygulamasında birçok problemler yaşanmaktadır. Okul yöneticileri ise siber zorbalık hakkında tam ve yeterli bir bilgiye sahip olmadıklarından öğrencilerin ne kadar etkilendikleri ve bu davranışı önlemeye yönelik bilgi düzeyleri net olarak bilememektedir. Bilgi ve iletişim teknolojinin bu kadar hızlı gelişmesine ayak uyduramayan veliler bilgisayar ve internet okur- yazarlığı seviyeleri çocukların seviyelerine göre çok geri kalmakta ve dolayısıyla siber zorbalık davranışını önlenmede etkili olamamaktadırlar. Bu nedenlerden dolayı bu çalışmanın, siber zorbalık davranışının önlenmesi açısından eğitim yöneticilerine, öğretmenlere ve velilere yol göstereceği düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırmada hem hazırlanan ölçeğin hem de elde edilen sonuçların siber zorbalık literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Ankara İlinde görev yapan ortaöğretim okulu yöneticilerinin okullarındaki siber zorbalığın hangi araçlarla meydana geldiğini, türlerini, meydana gelme sıklığını, sonuçlarını

ve siber zorbalık davranışını önlemede okul yöneticilerinin görüşlerini ortaya koymak üzere yürütülen bu araştırma tarama modelindedir

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 2014 - 2015 öğretim yılında Ankara iline bağlı dokuz ilçede (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Pursaklar, Mamak, Sincan, Yenimahalle) bulunan resmi liselerde (Anadolu liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ve Anadolu İmam Hatip Liseleri) görev yapan 1236 eğitim yöneticisinden (müdür, müdür başyardımcısı ve müdür yardımcısı) oluşmaktadır. Araştırma evreninden, evren büyüklüğü içindeki oranlarıyla örnekleme temsil edilmelerini sağlayan tabakalı örnekleme yöntemi ile örneklem alınmıştır. (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Ankara iline bağlı dokuz ilçe birer tabaka olarak kabul edilmiş ve bu tabakalardaki yönetici sayıları tabakaların örneklemedeki büyüklükleri oranında seçkisiz örneklem yoluyla seçilmiştir. Araştırmanın evreni olan 1236 yöneticiyi $\alpha = .05$ anlamlılık ve %5 hoşgörü düzeyinde 316 yöneticinin temsil edebileceği varsayılmıştır (Anderson, 1990, 202; Akt. Balcı, 2005, 95). Öngörülen 316 yöneticinin tamamına ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan yöneticilerin %11.40'ı Altındağ, %17.72'si Çankaya, %8.22'si Etimesgut, %4.45'i Gölbaşı, %13.6'sı Keçiören, %12.02'si Mamak, %4.11'i Pursaklar, %9.81'i Sincan ve %18.67'si Yenimahalle'de görev yapmaktadır. Yöneticilerin %37'si Anadolu Liselerinde çalışırken, %51.9'u Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde, %11.1'i diğer lise türlerinde (İmam Hatip Lisesi, Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi) görev yapmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada liselerde görev yapan yöneticilerin, lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarına ilişkin görüşleri; araştırmacı tarafından geliştirilen "Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşlerini Belirleme" anketi kullanılmıştır. Verilerin toplanması için hazırlanan anket iki bölümden oluşmaktadır. "Kişisel Bilgiler" başlıklı birinci bölüm yöneticilerin cinsiyetini, buldukları yönetim kademelerini (müdür, müdür başyardımcısı, müdür yardımcısı), eğitim düzeylerini, yöneticilikteki kıdemlerini, çalışmakta oldukları okul türünü belirleme gibi demografik bilgileri hakkında veri toplamaya yönelik hazırlanmıştır. Ölçme aracının ikinci bölümü,

'Siber zorbalık davranışlarında kullanılan araçlar', 'Siber zorbalık davranışının görülme sıklığı', 'Siber zorbalık davranışının nedenleri', 'Siber zorbalık davranışlarının sonuçları', 'Siber zorbalık davranışını önleyici çalışmalar' olmak üzere toplamda beş alt ölçekten oluşmaktadır.

Birinci alt ölçek ile siber zorbalık davranışlarının hangi araçlar ile gerçekleştirildiğine ilişkin veri toplanılmıştır. Ölçme aracının ikinci alt ölçeği ile okul yöneticilerinin öğrencilerin göstermiş olduğu siber zorbalık davranışının sıklığı ile ilgili görüşlerine ait veriler toplanmıştır. Üçüncü alt ölçek ile okul yöneticilerinin öğrencilerin göstermiş olduğu siber zorbalık davranışının nedenleri ile ilgili görüşlerine ait veriler toplanmıştır. Ölçme aracının dördüncü alt ölçeği ile okul yöneticilerinin öğrencilerin göstermiş olduğu siber zorbalık davranışının ne tür sonuçlar doğurduğuna ilişkin görüşlerine ait veriler toplanmıştır. Beşinci alt ölçek ile okul yöneticilerinin öğrencilerin göstermiş olduğu siber zorbalık davranışını önlemek için okullarda ne tür çalışmalar yaptıkları/yapabilecekleri ile ilgili görüşlerine ait veriler toplanmıştır. Her alt ölçeğin sonuna eklenen "diğer" seçeneği ile okul yöneticilerin alt ölçekte olmayan farklı görüşlerine yönelik veriler toplanmıştır.

Ölçeklerin geliştirilmesine ilk olarak siber zorbalık ile ilgili literatür taraması yapılmış, yurt içi ve yurt dışı araştırmalar incelenmiştir. Yine ölçme aracının madde havuzunu oluşturabilmek üzere araştırmacı ve danışman ile birlikte Keçiören İlçesinde farklı ortaöğretim okul türlerinde görev yapan dokuz rehberlik alan öğretmenleri ile 05.03.2015 tarihinde bir odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Nitel veri toplama yöntemi olan odak grup görüşmesi (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011), nicel veri toplama araçlarının geliştirilmesinde ve uygulamalarında kullanılmak üzere sağlam verilere ulaşmayı sağlar (Kitzinger, 1995). Odak grup görüşmesinden önce odak grup görüşme formu düzenlenmiştir. Katılımcılara odak grup görüşme formunda yer alan sorular sıralı şekilde sorulmuş ve sesli kayıt altına alınmıştır. Ses kayıtlarının deşifre edilmesinin ve literatür taramasının sonucunda bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bu madde havuzu temel alınarak 6 maddeden oluşan "Siber Zorbalık Araçları" alt ölçeği; 12 maddeden oluşan "Siber Zorbalık Davranışı Görülme Sıklığı" alt ölçeği; 17 maddeden oluşan "Siber Zorbalık Davranışının Nedenleri" alt ölçeği; 6 maddeden oluşan "Siber Zorbalık Davranışının Sonuçları" alt ölçeği; 6 maddeden oluşan "Siber Zorbalık Davranışını Önleme Çalışmaları" alt ölçeği olmak üzere toplam beş alt ölçek taslağı hazırlanmıştır. Ölçek maddelerine ilişkin

görüşlerin ölçülmesinde uzman görüşleri doğrultusunda iki farklı derecelendirme ifadeleri kullanılmıştır. “Siber Zorbalık Araçları” ve “Siber Zorbalık Davranışı Görülme Sıklığı” alt ölçeklerinde “Hiçbir Zaman (1), Nadiren (2), Bazen (3), Çoğu zaman (4) ve Her Zaman (5)” şeklinde; “Siber Zorbalık Davranışının Nedenleri”, “Siber Zorbalık Davranışının Sonuçları”, “Siber Zorbalık Davranışını Önleme Çalışmaları” alt ölçeklerinde ise “Kesinlikle katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4) ve Kesinlikle katılıyorum (5)” şeklinde beşli Likert derecelendirmesi kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde “Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Programı” (SPSS) 21 kullanılmıştır. Geçerli ve güvenilir analiz yapmak için analiz öncesinde girilen veriler kontrol edilmiş ve hatalı girilen veriler düzeltilmiştir. Kayıp değerlere sahip maddelere atanan değerler SPSS paket programında tüm deneklerin belirli bir değişkene ilişkin ortalaması olan seriler ortalaması yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen “cinsiyet, görev türü, yöneticilikteki kıdem, eğitim düzeyi, branş, görev yaptığı okul türü” gibi kişisel bilgilerin betimlenmesinde yüzde ve frekans; yöneticilerin siber zorbalık davranışlarını hangi araçlarla gerçekleştirdikleri, siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleyici çalışmaların düzeylerinin betimlenmesinde aritmetik ortalama ve standart sapma analizi kullanılmıştır. Ayrıca yöneticilerin öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını hangi araçlarla gerçekleştirdikleri, siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleyici çalışmaların düzeylerine ilişkin görüşleri arasında; cinsiyet, görev türü yöneticilikte kıdem, eğitim düzeyi, branş ve görev yaptığı okul türü değişkenlerine göre anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığının saptanmasında t testi, ANOVA ve varyans analizi sonrası uygulanan çoklu karşılaştırma yöntemleri içinde en doğru ve en güçlü testlerden biri olan Tukey testi kullanılmıştır. Örneklem sayısı yetersiz olan “görev türü” değişkeni ve “yöneticilikte kıdem” değişkeni analizlerinde Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde kamu ortaöğretim okul yöneticilerinin; öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını hangi araçlarla gerçekleştirdikleri, görülme sıklığı, nedenleri,

sonuçları ve önleme çalışmalarının belirlenmesi amacıyla geliştirilmiş olan anketten elde edilen verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan yanıtlar bulgulara dönüştürülmüş yorumlanmıştır. Katılımcıların görüşlerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesiyle elde edilen bulgular ise önce ilgili alt başlıklar altında sunulmuş, bu bulguların yorumuna bölümün en sonunda yer verilmiştir.

Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Gerçekleştirildiği Araçlara İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Okul yöneticilerinin öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının hangi araçlarla gerçekleştiğine ilişkin görüşleri; aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine göre analiz edilmiş, bulgular betimlenmiş ve yorumlanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Hangi Araçlarla Gerçekleştiğine İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler		Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman	\bar{X}	ss
Cep telefonu	F	21	56	96	107	20	3.16	1.03
	%	6.6	17.7	30.4	33.9	6.3		
Akıllı Telefon	f	8	38	69	150	48	3.61	0.97
	%	2.5	12.0	21.8	47.5	15.2		
Bilgisayar	f	38	76	79	78	20	2.88	1.15
	%	12.0	24.1	25.0	24.7	6.3		
Tablet	f	100	86	59	24	9	2.12	1.09
	%	31.6	27.2	18.7	7.6	2.8		
Oyun konsolları	f	167	44	37	15	5	1.68	1.03
	%	52.8	13.9	11.7	4.7	1.6		
Boyut Ortalaması								2.69

Tablo 1' de yer alan "Siber zorbalık davranışının hangi araçlarla gerçekleştiği" ilişkin görüşlerin madde ortalamaları incelendiğinde katılımcılara göre siber zorbalık davranışlarının büyük oranda bir bilgisayarın sahip olduğu birçok fonksiyona sahip olan akıllı telefonlar ($\bar{X}=3.61$) ile gerçekleştirdiklerini söylemek mümkündür.

Okul yöneticilerinin, "Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiği" boyutunda cinsiyet ($t=0.89$; $p>0.05$), görev türü ($X^2=3.655$; $p>0.05$), eğitim düzeyi ($t= -1.06$; $p>0.05$), branş ($F=0.96$; $p>0.05$) ve okul türü ($F=0.88$; $p>0.05$) değişkenlerine göre anlamlı bir

farklılık göstermemektedir. Okul yöneticilerinin, “Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiği” boyutunda yöneticilikte kıdem değişkenine göre anlamlı bir fark göstermektedir. Bu anlamlılığı ortaya koyan Kruskal-Wallis testi sonuçları Tablo 2’ de verilmiştir.

Tablo 2. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalığın Hangi Araçlarla Gerçekleştirildiğine İlişkin Görüşlerinin Yöneticilikte Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Yöneticilikte Kıdem	N	Sıra Ortalaması	X ²	Sd	P	Fark
Siber zorbalığın gerçekleştirildiği araçlar	1 yıl ve daha az	43	152.63	13.724	4	0.008*	2-3 2-5
	2-4 yıl	66	123.55				
	5-7 yıl	67	171.25				
	8-10 yıl	25	167.86				
	11 yıl ve daha fazla	115	171.29				

Tablo 2’ de görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalığın hangi araçla gerçekleştirildiğine ilişkin görüşleri yöneticilikte kıdem değişkenine göre ($X^2=13.724$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir. Siber zorbalığın gerçekleştirildiği araçlardaki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, okul yöneticilerinin öğrenciler arasındaki siber zorbalığın hangi araçlarla gerçekleştirildiğine ilişkin görüşleri, kıdem yılı 11 yıl ve daha fazla olanların lehine diğer yöneticilere göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.

Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Okul yöneticilerinin öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının hangi şekilde gerçekleştiğine ilişkin görüşleri; aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine göre analiz edilmiş, bulgular betimlenmiş ve yorumlanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler		Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman	\bar{X}	ss
Küfür etme	f	12	41	60	145	51	3.58	1.04
	%	3.8	13.0	19.	45.9	16.1		
Tehdit etme	f	20	65	112	98	16	3.08	0.99
	%	6,3	20.6	35.	31.0	5.1		
İftira atma	f	36	100	104	58	9	2.68	1.00
	%	11.4	31.6	32.	18.4	2.8		
Dışlama	f	21	76	116	73	18	2.97	1.00
	%	6.6	24.1	36.	23.1	5.7		
İzinsiz bilgi ve belge paylaşma	f	53	91	98	46	19	2.63	1.12
	%	16.8	28.8	31.	14.6	6.0		
Cinsel tacizde bulunma	f	137	99	39	19	9	1.81	1.04
	%	43.4	31.3	12.	5.7	2.8		
Dedikodu yayma	f	22	64	96	102	26	3.14	1.07
	%	7.0	20.3	30.	32.3	8.2		
Hakaret etme	f	20	59	96	102	34	3.22	1.08
	%	6.3	18.7	30.	32.3	10.8		
Küçük düşürme	f	24	70	106	85	24	3.04	1.06
	%	7.6	22.2	33.	26.9	7.6		
Alay etme	f	20	63	99	98	27	3.15	1.06
	%	6.3	19.9	31.	31.0	8.5		
Ayrımcılık yapma	f	49	97	102	45	16	2.63	1.07
	%	14.6	30.7	32.	14.2	5.1		
Laf etme	f	20	61	71	114	34	3.27	1.11
	%	6.3	19.3	22.	36.1	10.8		
Boyut ortalaması								2.93

Tablo 3’de görüldüğü üzere katılımcıların siber zorbalık davranışlarının tüm türlerinin görülme sıklığının genel olarak orta düzeyde olduğunu belirttikleri anlaşılmaktadır (**Genel Ortalama=2.93**). Siber zorbalık davranışının görülme sıklığı alt boyutlarının madde ortalamaları incelendiğinde katılımcıların görüşlerine göre okullarda öğrenciler arasında en sık gerçekleşen siber zorbalık davranışı “**küfür etme**” ($\bar{X}=3.58$) dir. Bunu sırasıyla “**laf atma**” ($\bar{X}=3.27$) ve “**hakaret etme**” ($\bar{X}=3.22$) izlemektedir.

Okul yöneticilerinin, “Siber Zorbalığın Görülme Sıklığı” boyutunda cinsiyet ($t=0.83$; $p>0.05$), görev türü ($X^2=3.254$; $p>0.05$), kıdem ($X^2=1.038$; $p>0.05$), eğitim düzeyi ($t=-0.89$; $p>0.05$), değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Okul yöneticilerinin, “Siber Zorbalığın Görülme Sıklığı” boyutunda yöneticilerin branş değişkenine göre anlamlı

bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlılığı ortaya koyan ANOVA testi sonuçları Tablo 4' de verilmiştir.

Tablo 4. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Branş Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

Görünen	Branş	N	\bar{X}	SS	F	Sd	P	Tukey
Siber Zorbalık Davranışları	Sözel	163	2.80	0.83				
	Sayısal	40	2.87	0.92	7.65	2	0.01*	1-3
	Mesleki Dersleri	113	3.18	0.72				

Tablo 4'de görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin görüşleri branş türü değişkenine göre ($F=7.65$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir. Siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığındaki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, branşı meslek dersleri olan katılımcıların öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin görüşleri ile branşları sayısal ve sözel olan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Okul yöneticilerinin, "Siber Zorbalığın Görülme Sıklığı" boyutunda yöneticilerin görev yaptığı okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlılığı ortaya koyan ANOVA testi sonuçları Tablo 5' de verilmiştir.

Tablo 5. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Görülme Sıklığına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

Görünen	Okul Türü	N	\bar{X}	SS	F	Sd	P	Tukey
Siber Zorbalık Davranışları	Anadolu Lisesi	117	2.67	0.90				
	Diğer	35	2.70	0.69	17.65	2	0,00*	1-3 2-3
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	164	3.20	0.70				

Tablo 5'de görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin görüşleri görev yapılan okul türü değişkenine göre ($F=17.65$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir. Siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığındaki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde görev yapan katılımcıların öğrenciler arasındaki siber

zorbalık davranışlarının görülme sıklığına ilişkin görüşleri Anadolu Lisesi ve diğer lise türlerinde görev yapan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Yukarıda verilen branş değişkeninden elde edilen bulgular ile okul türü değişkeninden elde edilen bulguların birbirini desteklediği görülmektedir. Öğrencileri bir mesleğe hazırlamaya yönelik program uygulayan ve akademik açıdan zayıf öğrencilerin öğrenim gördüğü Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde siber zorbalık davranışı görülme sıklığı, akademik program uygulayan Anadolu Liseleri ve diğer lise türlerine göre daha yüksektir.

Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Okul yöneticilerinin; öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiş, elde edilen bulgular yorumlanmıştır (Tablo 6).

Tablo 6. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	\bar{X}	ss
Öğrencilerin akademik başarısızlığı	F	31	38	36	156	48	3.49	1.19
	%	9.8	12.	11.4	49.4	15.2		
Öğrencilerin problem çözme yeteneğinin gelişmemiş olması	F	17	25	16	193	59	3.81	1.01
	%	5.4	7.9	5.1	61.1	18.7		
Öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinin bozulması	F	7	21	34	202	48	3.84	0.84
	%	2.2	6.6	10.8	63.9	15.2		
Öğrencilerin özgüven düşüklüğü	F	16	43	42	151	60	3.62	1.09
	%	5.1	13.	13.3	47.8	19.0		
Öğrencilerin sosyo - ekonomik düzeyinin düşüklüğü	F	17	60	42	127	66	3.52	1.18
	%	5.4	19.	13.3	40.2	20.9		
Öğrencilerin parçalanmış ailede yaşıyor olması	F	8	26	47	150	78	3.85	0.98
	%	2.5	8.2	14.9	47.5	24.7		
Öğrencilerin anne-babanın teknoloji okuryazarlık düzeyinin düşüklüğü	F	18	42	47	137	65	3.61	1.13
	%	5.7	13.	14.9	43.4	20.6		
Öğrencilerin anne-baba eğitim düzeyinin düşüklüğü	F	19	54	45	141	54	3.50	1.14
	%	6.0	17.	14.2	44.6	17.1		
Öğrencilerin evde kontrolsüz internet kullanımının olması	F	5	16	24	156	111	4.12	0.88
	%	1.6	5.1	7.6	49.4	35.1		
Öğrencilerin teknoloji ile erken yaşta tanışmış olması	F	7	31	43	137	94	3.89	1.02
	%	2.2	9.8	13.6	43.4	29.7		
Ailelerin telefon, bilgisayar vb. aletlerin kullanımını kısıtlayamaması	F	12	18	26	136	118	4.06	1.02
	%	3.8	5.7	8.2	43.0	37.3		

Tablo 6 devamı. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	\bar{X}	ss
Okullardaki sosyal faaliyetlerin yetersizliği	F	19	65	46	114	69	3.47	1.21
	%	6.0	20.	14.6	36.1	21.8		
Sınıfların kalabalık olması	F	39	104	53	81	34	2.89	1.24
	%	12.3	32.	16.8	25.6	10.8		
Okulların disiplini sağlamadaki yetersizliği	F	25	79	73	89	43	3.14	1.19
	%	7.9	25.	23.1	28.2	13.6		
Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğindeki disiplin ile ilgili hükümlerin yetersiz olması	F	18	55	38	109	90	3.63	1.23
	%	5.7	17.4	12.0	34.5	28.5		
Boyut Ortalaması								3.62

Tablo 6’da yer alan siber zorbalık davranışının nedenlerinin madde ortalamaları incelendiğinde, katılımcıların görüşlerine göre siber zorbalık davranışlarının en önemli nedenlerinden biri olarak “**Öğrencilerin evde kontrolsüz internet kullanımının olması**” ($\bar{X}=4.12$) gösterilmektedir. Bunu sırasıyla “**Ailelerin telefon, bilgisayar vb. aletlerin kullanımını kısıtlayamaması**” ($\bar{X}=4.06$) ve “**Öğrencilerin parçalanmış ailede yaşıyor olması**” ($\bar{X}=3.85$) takip etmektedir.

Okul yöneticilerinin, “Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşleri” cinsiyet ($t=-0.19$; $p>0.05$), görev türü ($X^2=2.282$; $p>0.05$), kıdem ($X^2=1.415$; $p>0.05$), eğitim düzeyi ($t=-0.54$; $p>0.05$), değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Okul yöneticilerinin, siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri branş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlılığı ortaya koyan ANOVA testi sonuçları Tablo 7’ de verilmiştir.

Tablo 7. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Branş Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Branş	N	\bar{X}	SS	F	Sd	P	Tukey
Siber zorbalık davranışlarının nedenleri	Sözel	163	3.55	0.67	9.38	2	0.00*	1-3 2-3
	Sayısal	40	3.44	0.71				
	Meslek Dersleri	113	3.84	0.56				

Tablo 7'de görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri branş türü değişkenine göre ($F=9.38$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir. Siber zorbalık davranışlarının nedenlerindeki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, katılımcılardan branş meslek dersleri olan katılımcıların siber zorbalık davranış nedenlerine ilişkin görüşleri, branş sözel ve sayısal olan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Bu farklılığın sebebi olarak branş meslek dersi olanların görev yerlerinin meslek liseleri olmaları ve dolayısıyla siber zorbalık davranışları ile daha sık karşılaşılıyor olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Okul yöneticilerinin, siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlılığı ortaya koyan ANOVA testi sonuçları Tablo 8' de verilmiştir.

Tablo 8. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Okul Türü	N	\bar{X}	SS	F	Sd	P	Tukey
Siber zorbalık davranışlarının nedenleri	Anadolu Lisesi	117	3.36	0.76	19.76	2	0.00*	1-3 2-3
	Diğer	35	3.69	0.45				
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	164	3.83	0.53				

Tablo 8'de görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalığın davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri görev yapılan okul türü değişkenine göre ($F=19.76$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir. Siber zorbalık davranışlarının nedenlerindeki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde görev yapan katılımcıların siber zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşleri, Anadolu ve diğer lise türlerinde görev yapan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu başlık altında okul yöneticilerinin; öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri incelenmiş, elde edilen bulgular yorumlanmıştır (Tablo 9).

Tablo 9. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler							\bar{X}	s.s.
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum		
Öğrencilerin okul terkine neden olmaktadır	f	24	77	66	128	17	3.11	1.08
	%	7.6	24.4	20.9	40.5	5.4		
Öğrencilerin okula devamsızlık yapmasına neden olmaktadır	f	14	28	33	184	54	3.75	0.99
	%	4.4	8.9	10.4	58.2	17.1		
Öğrencilerin akademik başarısızlıklarına neden olmaktadır	f	10	18	28	178	79	3.95	0.93
	%	3.2	5.7	8.9	56.3	25.0		
Mağdurlar psikolojik problemler yaşamaktadır	f	8	10	37	171	88	4.02	0.87
	%	2.5	3.2	11.7	54.1	27.8		
Okullarda öğrenciler arası çatışmalar yaşanmaktadır	f	6	16	22	180	87	4.04	0.85
	%	1.9	5.1	7.0	57.0	27.5		
Boyut Ortalaması								3.77

Tablo 9’da görüldüğü üzere, siber zorbalık davranışının sonuçlarına ilişkin ifadelerin madde ortalamaları incelendiğinde, katılımcıların görüşüne göre “**okullarda öğrenciler arası çatışmalar yaşanmaktadır**” ($\bar{X}=4.04$) siber zorbalık davranışının en önemli sonucu olarak görülürken; bunu sırasıyla “**mağdurlar psikolojik problemler yaşamaktadır**” ($\bar{X}=4.02$) ve “**öğrencilerin akademik başarısızlıklarına neden olmaktadır**” ($\bar{X}=3.85$) izlemektedir.

Okul yöneticilerinin, siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri cinsiyet ($t=-0.20$; $p>0.05$), görev türü ($X^2=0.781$; $p>0.05$), kıdem ($X^2=2.418$; $p>0.05$), eğitim düzeyi ($t=-1.65$; $p>0.05$), değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Okul yöneticilerinin, siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri branş değişkenine

göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlılığı ortaya koyan ANOVA testi sonuçları Tablo 10' da verilmiştir.

Tablo 10. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Branş Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Branş	N	\bar{X}	SS	F	Sd	P	Tukey
Siber zorbalık davranışlarının sonuçları	Sözel	163	3.70	0.73	7.25	2	0.01*	1-3 2-3
	Sayısal	40	3.58	0.95				
	Meslek Dersleri	113	3.98	0.59				

Tablo 10'da görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalığın davranışların sonuçlarına ilişkin görüşleri branş türü değişkenine göre ($F=7.25$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir. Siber zorbalık davranışlarının sonuçlarında farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, branşı meslek dersleri olan katılımcıların siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri ile branşı sözel ve sayısal olan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Bu farklılığın sebebi olarak branşı meslek dersi olanların görev yaptığı Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde siber zorbalık davranışlarının daha fazla görülmesi, dolayısıyla sonuçlarının katılımcılar tarafından daha iyi gözlemlendiği düşünülebilir.

Okul yöneticilerinin, siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlılığı ortaya koyan ANOVA testi sonuçları Tablo 11' de verilmiştir.

Tablo 11. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarının Sonuçlarına İlişkin Görüşlerinin Görev Yaptığı Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Okul Türü	N	\bar{X}	SS	F	Sd	P	Tukey
Siber zorbalık davranışlarının sonuçları	Anadolu Lisesi	117	3.55	0.90	10.65	2	0.00*	1-3
	Diğer	35	3.79	0.47				
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	164	3.95	0.58				

Tablo 11'de görüleceği üzere okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri görev yapılan okul türü değişkenine göre ($F=10.65$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir. Siber zorbalık davranışlarının sonuçlarında

farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde görev yapan katılımcıların siber zorbalık davranışlarının sonuçlarına ilişkin görüşleri, Anadolu ve diğer lise türlerinde görev yapan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır.

Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Çalışmalara İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu başlık altında okul yöneticilerinin; öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışlarını önleyici ne tür çalışmalar yaptığına ilişkin görüşleri incelenmiş, elde edilen bulgular yorumlanmıştır (Tablo 12).

Tablo 12. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptıklarına İlişkin Görüşlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler							\bar{X}	ss
		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum		
Öğrenciler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir	f	2	27	23	187	74	3.9	0.8
	%	0,6	8,5	7.3	59.2	23.4	7	4
Öğretmenler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir	f	5	27	31	187	64	3.8	0.8
	%	1.6	8.5	9.8	59.2	20.3	8	8
Veliler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir	f	11	47	69	137	47	3.5	1.0
	%	3.5	14.9	21.	43.4	14.9	2	3
Öğretmenler kurulunda cep telefonu vb. kullanılmasını sınırlandıran kararlar alınmaktadır	f	17	42	25	152	76	3.7	1.1
	%	5.4	13.3	7.9	48.1	24.1	3	3
Öğrencilerin kullanacağı bilgisayarların girebileceği sitelere engellemeler getirilmektedir	f	14	40	31	133	95	3.8	1.1
	%	4.4	12.7	9.8	42.1	30.1	1	3
Öğrencilere değerler eğitimi verilmektedir	f	6	12	21	158	115	4.1	0.8
	%	1.9	3.8	6.6	50.0	36.4	6	6
Boyut Ortalaması								3.84

Tablo 12’de görüldüğü üzere, siber zorbalık davranışını önleme çalışmalarına ilişkin ifadelerin madde ortalamaları incelendiğinde, katılımcılara göre siber zorbalık davranışlarını

önleyici çalışmalar arasında “Öğrencilere değerler eğitimi verilmektedir” ($\bar{x}=4.16$) maddesi en önemli madde olarak görülmektedir. Bunu sırasıyla “Öğrenciler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir” ($\bar{x}=3.97$) ve “Öğretmenler siber zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmektedir” ($\bar{x}=3.88$) maddesi takip etmektedir.

Okul yöneticilerinin, siber zorbalık davranışlarını önleyici çalışmalara ilişkin görüşleri cinsiyet ($t=-0.658$; $p>0.05$), kıdem ($X^2=7.022$; $p>0.05$), eğitim düzeyi ($t=-0.73$; $p>0.05$), branş ($F=0.16$; $p>0.05$) ve okul türü ($F=0.02$; $p>0.05$) değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Okul yöneticilerinin, siber zorbalık davranışlarının önlenmesine yönelik çalışmalara ilişkin görüşleri görev türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlılığı ortaya koyan ANOVA testi sonuçları Tablo 13’ da verilmiştir.

Tablo 13. Okul Yöneticilerinin Öğrenciler Arasındaki Siber Zorbalık Davranışlarını Önleyici Ne Tür Çalışmalar Yaptığına İlişkin Görüşlerinin Görev Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

	Görev Türü	N	Sıra Ortalaması	X ²	Sd	P	Fark
Siber zorbalık davranışlarını önleyici çalışmalar	Okul Müdürü	73	189.05	11.534	2	0.003*	1-3
	Müdür	21	166.74				
	Başyardımcısı						
	Müdür Yardımcısı	222	147.68				

Tablo 13’de görüldüğü üzere okul müdürlerinin siber zorbalık davranışlarını önleyici ne tür çalışmalar yaptığına ilişkin görüşleri görev türü değişkenine göre ($X^2=11.534$; $p<0.05$) anlamlı bir farklılık göstermektedir. Siber zorbalığı önleyici çalışmalarda ki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda siber zorbalığı önleyici çalışmalar boyutundaki görev türü değişkenine göre incelendiğinde, katılımcılardan görev türü “okul müdürü” olanların siber zorbalığı önleyici çalışma yapmalarına ilişkin görüşleri, diğer yönetim kademesinde bulunan yöneticilere göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Bu farkın sebebi olarak da okul müdürlerinin okulun tüm iş ve işleyişinden birinci derecede sorumlu olması ve bundan dolayı da diğer yönetim kademelerinde bulunan yöneticilere göre siber zorbalık davranışlarını önleyici çalışmalar yapmada daha büyük bir sorumluluğu bulunması gösterilebilir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma bulguları cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde siber zorbalık davranışlarının hangi araçlar ile gerçekleştirildiği, görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleme çalışmaları ile okul yöneticilerinin cinsiyeti değişkeni arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu görülmüştür. Yenilmez ve Seferoğlu'nun (2013) ve Uysal ve diğerlerinin (2014) araştırma sonuçları da bu araştırmanın cinsiyete ilişkin bulguları ile örtüşmektedir. Yenilmez ve Seferoğlu (2013) öğretmenlerin siber zorbalık hakkındaki düşünceleriyle, Uysal ve diğerleri (2014) öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleriyle cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunmadığını söylemektedirler.

Araştırma bulgularına göre görev türü değişkeni açısından incelendiğinde okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının hangi araçlar ile gerçekleştirildiği, görülme sıklığı, nedenleri ve sonuçları ile görev türü değişkeni arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Ancak araştırma bulgularına göre siber zorbalığı önleyici çalışmaları yapmada görev türü "okul müdürü" olanların, diğer yönetici kademelerinde bulunanlara göre daha etkili veya aktif olduğu görülmektedir. Okul disiplininden birinci derece sorumlu olan okul müdürlerinin, hemen hemen hepsi bir disiplin suçu olan siber zorbalık davranışlarına karşı diğer yönetim kademesinde bulunan yöneticilere göre daha duyarlı olması gerekmektedir. Beringer'e (2011) göre özellikle öğretmenler siber zorbalık davranışlarını engellemede kendilerini yetersiz bulmaktadırlar.

Araştırma bulguları kıdem değişkeni açısından incelendiğinde, okul yöneticilerinin siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleyici çalışmalar ile kıdem değişkeni arasında katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Ayas ve Horzum (2011) yapmış oldukları çalışmalarında siber zorbalık ve kıdem arasında anlamlı bir fark bulmamıştır. Ancak yöneticilikte kıdemi 11 yıl ve daha fazla olanlar katılımcılar, öğrencilerin siber zorbalığı gerçekleştirdiği araçlar hakkında daha fazla gözleme sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu bulgular Ayas ve Horzum'un (2011) bulgularından ayrılmaktadır.

Araştırma bulguları eğitim düzeyi değişkeni açısından incelendiğinde, öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını hangi araçlar ile gerçekleştirdikleri, bu davranışların görülme sıklığı, nedenleri, sonuçları ve önleme çalışmaları ile eğitim düzeyi değişkeni açısından okul yöneticilerinin görüşleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Literatürde siber

zorbalık davranışları ve eğitim düzeyi arasında ilişkiyi araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığından, bu bulgu farklı araştırmaların bulguları ile karşılaştırılamamıştır.

Araştırma bulguları branş değişkeni açısından incelendiğinde, okul yöneticilerinin branşı açısından, öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını hangi araçlar ile gerçekleştirdikleri ve siber zorbalığın önlenmesine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ancak branşı meslek dersi olan yöneticilerin lehine, branşı sayısal ve sözel olan yöneticilere göre siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı, nedenleri ve sonuçlarına ilişkin görüşlerin anlamlı olarak farklı çıktığı görülmüştür. Bu farklılığın nedeni olarak liselerde görev yapan yöneticilerin çok fazla branşlara ayrılması ve görev yaptıkları okul türleri gösterilebilir. Bu sonuç Ayas ve Horzum'un (2011) öğretmenler ile yapmış olduğu araştırmanın sonucu ile çelişmektedir. Ayas ve Horzum'un (2011) tamamı ilköğretim okulunda görevli 93 sınıf ve 47 branş öğretmeni ile yapmış olduğu çalışmada, branşın siber zorbalık görüşleri ile bir bağlantısının olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Özbay (2013) yapmış olduğu bir çalışmada öğrencilerin devam ettikleri okul türlerine göre siber zorbalık davranışı sergilemeleri arasında anlamlı bir fark bulmuştur.

Araştırma bulguları okul türü değişkeni açısından incelendiğinde, okul yöneticilerinin öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını hangi araçlar ile gerçekleştirdikleri ve siber zorbalığı önleyici çalışmaları ile okul türü değişkeni arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu elde edilmiştir. Ancak Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde görev yapan yöneticilerin, Anadolu Lisesi ve diğer okul türlerinde görev yapan yöneticilere göre siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı, nedenleri ve sonuçları ile okul türü değişkeni arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde görev yapan yöneticilerin, diğer okul türlerine göre daha çok siber zorbalık davranışları ile karşılaştıkları için görüşlerinin bu şekilde olduğu, diğer bir deyişle Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde siber zorbalık davranışlarının daha sık gözlemlendiği söylenebilir. Özbay'ın (2013) yapmış olduğu araştırmanın sonucunda da Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin, İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören öğrenciden daha fazla siber zorbalık davranışı sergiledikleri sonucuna ulaşmıştır.

Kaynakça

- Atik, G., Özmen, O. ve Kemer, G. (2012). Bullying and submissive behavior. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 191.
- Ayas, T, ve Horzum, M. B.(2011). Öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi, *International Online Journal of Educational Sciences* 3(2), 619–640.
- Baker, E. ve Kavşut, F. T. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, (27), 31.
- Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. (5. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Barlett, C. ve Coyne, S. M. (2014), A meta-analysis of sexdifferences in cyberbullying behavior: The moderating role of age. *Aggr. Behav.*, 40, 474–488.
- Bayram N., ve Sayılı M. (2011). *Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı*. Suç Önleme Sempozyumu, Bursa, 7-8 Ekim.
- Beckerman, L. ve Nocero, J. (2003). High-Tech student hate mail. *The Education Digest*, 68(6), 37-40.
- Beran T ve Li Q, 2005, Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265–277.
- Beringer, A. (2011). *Teacher's perceptions and awareness of cyberbullying among middle school students*. Counsel or education master's theses, The College at Brockport: State University of NewYork.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak Kılıç, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (15. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Campbell, M. A. (2005) Cyberbullying: An old problem in a newguise? *Australian Journal of GuidanceandCounselling*, 15(1), 68-76.
- Crosslin, K.,ve Golman, M. (2014). "Maybeyoudon't want to face it" – College students' perspectives on cyberbullying. *ComputersIn Human Behavior*, 41, 14-20.
- Çetin, B., Eroğlu, Y., T., Peker, A., Akbaba, S. T., ve Pepsöy, S. (2012). Ergenlerde ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik kurgusu, siber zorbalık ve psikolojik uyumsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 637-653.
- Çifçi, S. (2010). *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans), Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tokat.
- Çokluk, Ö. Yılmaz, K. Oğuz, E. (2011) Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi. *Kuramsal Egitimbilim*, 4 (1), 95-107.
- Eroğlu, Y. (2011). Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

- Hamer, A. H., ve Konijn, E. A. (2015). Adolescents' media exposure may increase their cyberbullying behavior: a longitudinal study. *The Journal Of Adolescent Health: Official Publication Of The Society For Adolescent Medicine*, 56(2), 203-208.
- Kessel Schneider, S., O'Donnell, L ve Smith, E. (2015). Trends in cyberbullying and school bullying victimization in a regional census of high school students, 2006-2012. *Journal Of School Health*, 85(9), 611-620.
- Kitzinger, J. (1995). Qualitative research. Introducing focus groups. *BMJ: British medical journal*, 311(7000), 299.
- Kowalski, R. M., ve Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 22-30.
- Lenhart, A. (2007). *Cyberbullying and online teens: Pew Internet & American Life Project*.
- McQuade, S. C., Colt, J. P., ve Meyer, N. B. (2009). *CyberBullying: Protecting Kids and Adults From Online Bullies*. Westport, Conn: Praeger Publishers.
- Nixon, C. L. (2014). Current perspectives: the impact of cyberbullying on adolescent health. *Adolescent Health, Medicine And Therapeutics*, 5143-158.
- Özbay, A. (2013). *Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Peker, A. (2013). *İnsani değerler yönelimli psiko-eğitim programının problemli internet kullanımı ve siber zorbalık üzerindeki etkisi*. (Doktora), Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Peker, A., Eroğlu, Y., ve Çitemel, N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 205-222.
- Piotrowski, C. (2012). From Workplace Bullying to Cyberbullying: The Enigma of E-Harassment in Modern Organizations. *Organization Development Journal*, 30(4), 44-53.
- Özdemir, M., ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice]*, 17(4), 605-626.
- Özel, S. (2013). *Lise öğrencileri arasında siber zorbalık, siber mağduriyet, depresyon ve benlik saygısı ilişkisi*. (Yüksek Lisans), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Raskauskas, J. ve Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental psychology*, 43(3), 564.
- Sampana-Kanyinga, H., Roumeliotis, P., Farrow, C. V., ve Shi, Y. F. (2014). Breakfast skipping is associated with cyberbullying ve schoolbullying victimization. A school-based cross-sectional study. *Appetite*, 7976-82.

- Stewart, D. M., ve Fritsch, E. J. (2011). School and law enforcement efforts to combat cyberbullying. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 55(2), 79-87.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26, 277-287.
- Udris, R. (2014). Cyberbullying among high school students in Japan: Development and validation of the Online Disinhibition Scale. *ComputersIn Human Behavior*, 41253-261.
- Uysal, İ., Duman, G., Yazıcı, E., ve Şahin, M. (2014) Öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları ve siber zorbalık duyarlılık ölçeğinin bazı psikometrik özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15 (1), 191-210
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 918.
- Yenilmez, Y. ve Seferoğlu, S. (2013). Sanal zorbalık ve öğretmenlerin farkındalık durumlarına bir bakış. *Eğitim ve Bilim*, 38, 169.

Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formunun (SMBÖ-KF) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

İbrahim TAŞ¹

Öz: Bu çalışmanın amacı van den Eijnden, Lemmens ve Valkenburg (2016) tarafından geliştirilen sosyal medya bağımlılığı ölçeği kısa formunun Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliğini incelemektir. Uyarlama çalışması verileri bir Anadolu Lisesinde öğrenim gören 376 lise öğrencisinden toplanmıştır. Ölçeğin faktör analizine uygunluğunu test etmek için KMO katsayısı ve Barlett küresellik testi ve yapı geçerliği için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin güvenirligi için ise Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısına bakılmıştır. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .76 olarak bulunmuştur. Faktör analizi sonucunda toplam varyansın % 35'ini açıklayan 9 maddeli tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçek maddeleri faktör yük değerlerinin .52 ile .66 arasında değiştiği görülmektedir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı .84 ve Bartlett Küresellik Testi χ^2 değeri ise 587.545 ($p < .000$) olarak bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizinde ölçeğin tek boyutlu yapısının iyi uyum verdiği görülmüştür [$\chi^2=61.29$, $df=27$, $\chi^2/df=2.27$ RMSEA=.058, RMR=.009, S-RMR=.045, GFI=.96, AGFI=.93, CFI=.93, NNFI=.91, IFI=.93]. Sonuç olarak SMBÖ-KF'nun ergenlerde sosyal medya bağımlılığını ölçmede kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, ergenler, geçerlik, güvenirlilik, bağımlılık

¹ Bülent Ecevit Üniversitesi, ibrahimtas34@gmail.com

The Study Of Validity And Reliability Of The Social Media Addiction Scale Short Form For Adolescents

Abstract: The aim of this study is to examine the validity and reliability of the Turkish version of Social Media Addiction Scale Short Form developed by van den Eijnden, Lemmens and Valkenburg (2016). The datum of adaptation (study) has been collected from 376 highschool students. KMO coefficient and Bartlett's Test of Sphericity in order to test suitability of scale for factor analysis and confirmatory factor analysis in order to test the structure validity have been conducted. Internal consistency coefficient (Cronbach's Alpha) is calculated for the reliability of the scale. Cronbach's Alpha internal consistency coefficient of the scale is .76. As a result of the factor analysis, it has been found that the scale consists of 9 items and one factor which account for 35% of total variance. The factor loading points of the scale have been varied from .52 to .66. Coefficient of Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) has been found as .84 and χ^2 value of the Bartlett sphericity test has been found as 587.545 ($p < .000$). One dimensional structure of the scale has been observed to be fitting well in the confirmatory factor analysis [$\chi^2=61.29$, $df=27$, $\chi^2/df=2.27$ RMSEA=.058, RMR=.009, S-RMR=.045, GFI=.96, AGFI=.93, CFI=.93, NNFI=.91, IFI=.93]. As a result, it has been found that the scale of SMBÖ-KF is reliable and valid in measuring the social media addiction among adolescents.

Keywords: Social media, adolescents, validity, reliability, addiction

Giriş

İnternet ve uygulamalarının her geçen gün hayatımızı daha fazla kuşattığı görülmektedir. İnsanlar iletişim, eğlence, fatura yatırma, para gönderme gibi günlük ihtiyaçlarının çoğunu ve sosyalleşme gibi temel ihtiyaçlarını çevrimiçi dünyada karşılamaya başlamışlardır. İnternetin insanoğlunun birden fazla ihtiyacını karşılamaya başlaması yoğun kullanımını beraberinde getirmiştir.

Dillerin ortaya çıkışı, yazının bulunması, radyo, televizyon ve günümüzün en güçlü araçlarından olan internetin keşfi insanoğlunun en temel ihtiyaçlarından biri olan iletişim ihtiyacının göstergelerindedir (Rahmani ve Lavasani, 2011). İnternetin iletişimde bilgiye ulaşmada ve günlük hayatta sağladığı kolaylıklar, hayatın her alanında ve herkes tarafından kullanılmasını beraberinde getirmiştir (Ayas ve Horzum, 2013). Ülkemizde 2016 yılı Nisan

ayı verilerine göre internet erişimine sahip hanelerin oranı % 76.3 olmuştur (URL 2). Bu durum insanların çevrimdışı oldukları kadar çevrim içi olmalarına olanak sağlamaktadır. Fazla çevrimiçi olmak internet kullanımını problemlili hale getirebilmektedir. Problemlili internet kullanımı farklı kavramlarla ifade edilmiştir. Young (1996) “internet bağımlılığı”, Davis (2001) “patolojik internet kullanımı” Caplan (2003) “problemlili internet kullanımı” kavramlarını kullanmışlardır.

İnternet bağımlılığı ve uygulamaları ile ilgili bağımlılıklarla ilgili çalışmalarda artış görülmekle birlikte internet bağımlılığının tanımlanması ve ölçülmesi ile ilgili problemliler devam etmektedir (van den Eijnden, Lemmens ve Valkenburg, 2016). İnternet bağımlılığı alanında yapılan öncü çalışmaların birinde Young, Pistner, O’mara ve Buchanan (1999) internet bağımlılığının beş alt tipini belirlemişlerdir. Bunlar; siber seks bağımlılığı, siber ilişki bağımlılığı, net kompilyasyonları (alışveriş, ticaret, kumar), aşırı bilgi yükleme ve bilgisayar oyun bağımlılığı şeklindedir. Sosyal medya bağımlılığı siber ilişki bağımlılığı altında ele alınabilir.

Sosyal ağ sitelerinin tarihsel gelişimine bakıldığında ilk olarak 1997 yılında Sixdegrees.com adıyla bir sosyal medya sitesinin kurulduğu görülmektedir. Site ilk önce üyelerine sadece profil yaratma izni vermekteydi. Daha sonra 1998 yılında arkadaş listelerini oluşturma ve bu listelerde sörf yapma izni vermeye başlayan site milyonlarca üyeyi kendine çektikten sonra 2000 yılında kapanmıştır. İkinci sosyal medya ağı dalgası ise insanların iş ağlarını geliştirmek amacıyla 2001 yılında kurulan Ryze.com ile başlamıştır. 2002 yılında kurulan Friendster, Ryze’nin sosyal açıdan tamamlayıcısı niteliğindedir. Üçüncü ve belki de en etkili dalga olarak görülebilecek dalga 2003 Myspace, 2004 Facebook ile birlikte başlamış ve sosyal medya siteleri hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır (Boyd ve Ellison, 2008). Sosyal medya ağlarının ilk ortaya çıkışları ve zaman içerisindeki değişim ve dönüşümleri sosyal medyanın insanların hayatlarındaki yeri ile ilgili önemli ipuçları vermektedir.

Sosyal ağ siteleri içeriklerine göre farklı şekillerde hizmet verse de tanımları ortak bir eksende yapılmaktadır. Buna göre sosyal ağ siteleri bireylerin sınırları sistem tarafından belirlenmiş umuma açık veya yarı açık profil oluşturmaya, bağlantıda oldukları diğer kullanıcıların listesini açıklamasına, sistemdeki diğer kişiler tarafından oluşturulan bağlantı listelerinin incelenmesine izni veren, Web –merkezli servislerdir. Bu bağlantıların yapısı ve

isimlendirilmesi siteden siteye değişmektedir (Boyd ve Ellison, 2008). Bergen Facebook Bağımlılığı Ölçeği adı ile ilk Facebook bağımlılığı ölçeğini geliştiren Andreassen, Torsheim, Brunborg ve Pallesen (2012) sosyal ağ sitelerini mailleşme veya mesajlaşmanın belirgin ve baskın olduğu çevrimiçi etkinlikler olarak tanımlamışlardır.

Sosyal ağ siteleri ilk ortaya çıktıklarından bu yana milyonlarca kullanıcıyı kendine çekmiş ve kullanıcıların çoğu için günlük hayatın kopmaz bir parçası olmuş (Boyd ve Ellison, 2008) günümüzün en önemli iletişim araçlarından olan internetin gözde uygulamalarından birisidir. Sosyal medya internet kullanımının çok büyük bir kısmına kaynaklık etme yönünde gelişimini sürdürmektedir. Bu gelişim amacı doğrultusunda sosyal medyanın iletişim, oyun, bilgi edinme, sörf gibi birçok ihtiyacı karşılamaya çalıştığı görülmektedir (Tektaş, 2014). Sosyal medya ağlarının temel teknolojik özellikleri birbiri ile tutarlı ve paralel iken yarattıkları kültür siteden siteye değişebilmektedir. Bazı siteler her kesimden farklı kitlelere hitap ederken, bazıları ortak bir dil, ırk, cinsel tercih, din veya ulusal kimlikler üzerinden kullanıcılarına hitap etmektedir (Boyd ve Ellison, 2008). Sosyal medya kimi zaman sosyalleşmekten kaçan ve pasif izleyici olmak isteyen bireylerin tercih ettikleri bir liman iken kimi zaman da sosyalleşme, takdir edilme ve takip edilme isteğinin doyurulmak istendiği bir yer olmaktadır (Tektaş, 2014). Sosyal medyanın bireylerin farklı ihtiyaçlarına hitap etmesi onu her birey için tercih edilebilir bir duruma getirmektedir.

İnsanlar sosyal medya siteleri aracılığıyla arkadaşlarıyla, eski sınıf arkadaşlarıyla ve aynı ilgileri olan insanlarla günlük iletişim fırsatları yakalayabilmektedir (O’Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011). Sosyal ağ siteleri kullanıcıların herkese açık profiller oluşturabildikleri sanal topluluklardır. Orada kişiler gerçek hayattaki arkadaşlarıyla etkileşime girdikleri gibi, ortak ilgileri paylaştıkları yeni kişilerle de tanışabilmektedirler (Kuss ve Griffiths, 2011). Sosyal ağ sitelerini eşsiz kılan ve çekiciliğini artıran şey kullanıcılarının yabancılarla tanışmasına izin vermesinden daha çok kullanıcılarının kendilerini görünür kılmalarına ve kendilerini açık bir şekilde ifade etmelerine olanak sağlamasıdır (Boyd ve Ellison, 2008).

Erinlik ve ergenlik çağındaki çocukların sosyal medya sitelerini kullanma düzeylerinin dramatik bir şekilde yükseldiği görülmektedir (O’Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011). 2004 yılında Harvard’lı öğrenciler tarafından kapalı bir sanal topluluk olarak kurulan ve günümüzdeki en başarılı sosyal ağ sitesi olan Facebook’un (Kuss ve Griffiths, 2011)

Haziran 2016 yılı itibariyle dünyadaki kullanıcı sayısı 1.679.433.530 kişidir. 2010 ile 20106 yılları arasındaki artış oranı %224.4'tür. Ülkemizde ise Kasım 2015 yılı itibariyle internet kullanıcı sayısı 46.282.850 kişi iken Facebook kullanıcı sayısı 41.000.000 kişi civarındadır (URL 1). 2016 yılının ilk üç ayının verilerine göre internet kullanan bireylerin % 82.4'ü sosyal medyayı daha çok kullandığını ifade etmiştir. Sosyal medya kullanımının internet kullanımında ilk sırada yer alan bir uygulama olduğu görülmektedir. (URL 2). Sosyal medyanın aşırı kullanımı çoğu yetişkinin fark ettiğinden daha fazla risk oluşturmaktadır. Bu riskler akran akrana oluşabilecek risk, gelişime ve yaşa uygun olmayan içerikle ilgili risk, çevrimiçi gizliliğin yeterince korunamaması ile ilgili riskler ve o anda etkileşimde bulunmayan üçüncü tarafların reklamlarının etkisi ile oluşabilecek risk şeklindedir (O'Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011).

Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (DSM 5) son baskısında internet oyun bağımlılığını ek bölüm 3'te kesinleşmemiş bir bozukluk olarak ele almıştır. Yeterli sayıda araştırmadan sonra tanı alacağı anlamına gelmektedir. Ancak sosyal medya bağımlılığının tanınması ile ilgili durum belirsizliğini korumaktadır. Bu belirsizlik ve sosyal medya bağımlılığının net bir tanımının olmaması sosyal medya bağımlılığı davranışının görülme sıklığını tespit etme çalışmalarını engellemektedir. Oysa sosyal medya bağımlılığı davranışının yoğunluğu ve sıklığının tespit edilmesi alanda yapılacak çalışmalar için hayati derecede önemlidir (van den Eijnden vd., 2016).

Sosyal ağ sitelerinin birey merkezci yapısı bağımlı davranışın ortaya çıkışını kolaylaştırmaktadır. Kontrolün bireyde olduğu birey merkezli yapısı bireyleri sosyal ağlara çeken ve sosyal ağları yoğun kullanmalarını sağlayan bir çekici unsur olmaktadır. Birey merkezci ya da benmerkezci yapısı bireylere kendilerini pozitif bir şekilde sunma ve böylece ruh hallerini olumlama imkanı sağlamaktadır. Bu olumlu ruh hali bağımlı davranışın geliştirilip sürdürülmesine olanak sağlayan deneyimleri besleyerek bağımlı davranışın ortaya çıkmasını pozitif yönde etki edebilir (Kuss ve Griffiths, 2011). Bütün bu bilgiler ışığında sosyal medya bağımlılığı, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal süreçlerle ortaya çıkan ve bireyin iş/akademik hayatında, özel hayatında, sosyal hayatında ve günlük hayatında yarattığı meşguliyet, duygu durum değişiklikleri ve çatışmalar ile problemlere yol açan psikolojik bir sorun olarak tanımlanabilir (Tutgun-Ünal, 2015. s.93). Bireyin hayatının bir çok

alanını etkileyerek sorunlara yol açan sosyal medya bağımlılığının tespitine yönelik çalışmalar bu bağlamda önem kazanmaktadır.

2003 yılında Myspace, 2004 yılında Facebook ile birlikte sosyal medya siteleri hızlı bir şekilde yayılmaya başlamış (Boyd ve Ellison, 2008) ve sosyal medya kullanımında adeta patlama meydana gelmiştir. İnternet bağımlılığı ile ilgili ölçeklerin geliştirilmesinde olduğu gibi sosyal medya bağımlılığı ile ilgili ölçeklerin geliştirilmesinde de aşırı kullanımın beraberinde getirdiği sorunlar (Yao ve Zhong, 2014) etkili olmuştur. Bu doğrultta ilk olarak en yaygın sosyal medya sitesi olan Facebook (Işık ve Topbaş, 2015) ile ilgili Facebook Bağımlılığı Ölçeği geliştirme çalışmaları yapılmıştır. Sosyal medya bağımlılığı ile ilgili olarak Wilson, Fornasier ve White (2010) “Bağımlılık Eğilimleri Ölçeği” geliştirmişlerdir. Ölçek zihnin sürekli olarak onunla meşgul olması, kontrol kaybı ve geri çekilme belirtileri olmak üzere üç kriter üzerinde geliştirilmiştir. İlk ölçeğin oluşturulmasında esas alınan üç kriter bağımlılıkta merkezi rol oynamakla birlikte sonraki ölçekler bağımlılık tanımını 6 kriter üzerinden yapmışlardır. Andreassen vd. (2012) tarafından geliştirilen “ Bergen Facebook Bağımlılık Ölçeği” altı kriter üzerinden geliştirilmiştir. Bunlar; belirginlik, tolerans, ruh hali değişimleri, nüksetme, geri çekilme ve çatışma şeklindedir. Madde bağımlılıklarında olduğu gibi, sosyal ağ bağımlılıkları da bağımlılık belirtileri göstermektedir. Sosyal medya bağımlılığı ile ilgili kriterler bu belirtiler ekseninde oluşturulmuştur. Belirtiler ruh hali değişimleri, davranışsal, bilişsel ve duygusal olarak sürekli sosyal ağ kullanımı ile meşgul olma, tolerans, geri çekilme belirtileri, çatışma ve nüksetme şeklindedir (Kuss ve Griffiths, 2011) . DSM 5’te online oyun bağımlılığı kriterleri ile birlikte kriter sayısı 9’a çıkarılmış ve DSM 5 basıldıktan sonra sosyal medya bağımlılığı (van den Eijnden vd., 2016) ve internet bağımlılığı (Pontes ve Griffiths, 2016) ile ilgili geliştirilen ölçekler 9 kriter üzerinden geliştirilmiştir. Bu kriterler, zihnin sürekli olarak onunla meşgul olması, tolerans, geri çekildiğinde kötü hissetme, bırakma isteğine rağmen bırakamama (ısrarlı kullanım), yapılması gereken diğer etkinliklerin yerini alma, yoğun kullanımdan dolayı problem yaşama, kullanım miktarı ile ilgili yalan söyleme, negatif duygulardan kaçış ve anne baba ve diğer aile fertleri ile çatışma şeklindedir.

Günümüzde sosyal medya bağımlılığı ile ilgili literatürün son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle alanda yapılacak çalışmalarda sosyal ağ siteleri kullanım davranışlarını ve motivasyonlarını belirlemek, sosyal ağ kullanıcılarının kişilik özelliklerini

araştırmak, sosyal ağ kullanımının olumsuz sonuçlarını ve potansiyel sosyal ağ bağımlılığını araştırmak ve eşlik eden rahatsızlıkları belirlemek önemlidir (Kuss ve Griffiths, 2011). Sosyal medya kullanımının insanların hayatında her geçen gün daha fazla yer alması ve aşırı sosyal medya kullanımının beraberinde getirdiği sorunlar getirmesi sosyal medya bağımlılığının varlığı ve yaygınlığı ile ilgili çalışmaları önemli kılmaktadır. Alan yazın incelendiğinde, her geçen gün kullanıcı sayısı artmasına rağmen, sosyal medya bağımlılığı ile ilgili çalışmaların hem yurt dışında hem de yurt içinde son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmada van den Eijnden Lemmens ve Valkenburg, (2016) tarafından geliştirilen “Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği” nin Türkçe’ye kazandırılması önem kazanmaktadır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılında Gaziantep ilinde bir Anadolu lisesine devam eden 376 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcıların 227’si (%60.4) kız, 149’u (39.6) erkektir. Katılımcıların yaş aralığı 14-18 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması 16.11’dir. Katılımcıların sosyal medya bağımlılığı ölçeğinden aldıkları en düşük puan “0” en yüksek puan “9” ve aldıkları puanların aritmetik ortalamaları “2.68” şeklindedir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel bilgi formu: Araştırmada katılımcıların sınıf düzeylerini, cinsiyetlerini ve yaşlarını belirlemek için araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Sosyal medya bağımlılığı ölçeği: Sosyal medya bağımlılığı ölçeği (SMBÖ) van den Eijnden vd. (2016) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek DSM 5’te araştırılacak, kesinleşmemiş tanılar bölümünde yer alan İnternet oyun bağımlılığı tanı kriterleri dikkate alınarak tek boyutlu olarak geliştirilmiştir. Ölçek ilk önce 27 madde olarak geliştirilmiş daha sonra 9 maddelik kısa formu oluşturulmuştur. “Evet” ve “Hayır” şeklinde puanlandırılan ölçeğin kesme puanı 5’tir. Ölçeğin puanlanması 0-9 puan şeklindedir. Buna göre 9 maddeden 5 ve üstü maddeye “Evet” diyenler sosyal medya bağımlısı kabul edilmektedir. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi uyum indekslerinin iyi sonuçlar verdiği görülmektedir [$\chi^2(27, n=601) = 54.129, p=.002, CFI: .989, RMSEA= .041(90\% CI: .025-.057)$]. 9 maddelik ölçeğin 27

maddelik sosyal medya bağımlılığı ile güçlü bir korelasyona sahip olduğu görülmüştür ($R=.94$, $P<.001$). Ölçeğin güvenirliliği Cronbach Alfa (0.82) ile ölçülmüş ve iyi bir güvenirliliğe sahip olduğu görülmüştür ($M=1.52$, $SD= 2.11$).

İşlem

Sosyal medya bağımlılığı ölçeğini Türkçeye uyarlamak için öncelikle ölçeği geliştirenlerle irtibata geçilmiş ve gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra ölçek iki uzman tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu işlemde sonra ölçek, Türkçe ve İngilizce maddeleri ile birlikte İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde çalışan 5 akademisyene görüşlerini belirtmeleri ve gerekli düzeltmeleri yapmaları için gönderilmiştir. Dil uzmanlarından alınan bildirimlerden sonra bazı ifadelerde düzeltmelere gidilmiştir. Örneğin "aile" olarak çevrilen bir ifade "ebeveyn" şeklinde düzeltilmiştir. Diğer geri bildirimler cümle içindeki bazı ifadelerin yerlerinin değiştirilmesi ile ilgili olmuştur. Yapılan düzeltmeler sonucu ölçek yeniden şekillendirilmiştir. Ölçeğin Türkçe formunun son hali İngiliz Dili ve Edebiyatında çalışan bir akademisyen tarafından İngilizceye geri-çeviri yapılmıştır. Bu sonuçlar başka bir uzman tarafından incelenmiş ve İngilizce maddelerin iyi benzeştiği tespit edilmiştir. Bu çalışmalarla dilsel eşdeğerlik şartının sağlandığı kabul edilmiştir. Bu işlemlerden sonra Türkçe formunun son hali verilmiş ve dil geçerliği aşaması tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA), güvenirlilik analizinde Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı kullanılmıştır. Analizler Spss 22 ve Amos 21 programları aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin Türkiye'deki ergenlerde nasıl bir faktör yapısı göstereceğini test etmek için açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğunu test etmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Küresellik Testi yapılmıştır. Bu çalışmada KMO .84 çıkmış ve örneklemin faktör analizi için iyi olduğu görülmüştür (Çokluk,

Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012, s 207). Bartlett Küresellik Testi χ^2 değeri ise 587.545 ($p<.000$) olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiğini ve faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Herhangi bir döndürme işlemlerinin gerçekleştirilen analiz sonucu toplam varyansın % 35'ini açıklayan tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Tek faktörlü desenlerde açıklanan varyansın % 30 ve daha fazla olması yeterli görülmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012, s 197). Ölçek maddeleri faktör yük değerlerinin .52 ile .66 arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 1. SMBÖ KF maddelerine ait faktör yükleri ve madde toplam korelasyonları

Maddeler	Faktör Yükleri	Madde Toplam Korelasyonu
Son bir yılda,		
1 sürekli olarak kendinizi sosyal medyaya tekrar girebileceğiniz andan başka bir şey düşünemez halde buldunuz mu?	.66	.52
2 sürekli olarak, sosyal medyada daha fazla zaman geçirmek istediğiniz için kendinizi mutsuz hissettiniz mi?	.52	.38
3 sosyal medyayı kullanmadığınız zaman çoğu kez kendinizi kötü hissettiniz mi?	.63	.48
4 sosyal medyada daha az zaman geçirmeye çalıştığınız ancak bunda başarılı olamadığınız oldu mu?	.57	.43
5 sosyal medyayı kullanma isteğinizden dolayı diğer etkinliklerinizi (spor, hobiler vb.) sürekli olarak ihmal ettiniz mi?	.61	.45
6 sosyal medyayı kullanmanızdan dolayı diğer insanlarla sürekli olarak tartışmalarınız oldu mu?	.59	.44
7 sosyal medyada geçirdiğiniz süre hakkında ebeveynlerinize veya arkadaşlarınıza sürekli olarak yalan söylediniz mi?	.60	.45
8 olumsuz duygularınızdan kaçmak için sık sık sosyal medyayı kullandınız mı?	.54	.41
9 sosyal medya kullanımınızdan dolayı ebeveynleriniz, kız veya erkek kardeşleriniz ile ciddi çatışmalarınız oldu mu?	.59	.45
Açıklanan varyans		% 35.31
Özdeğer		3.17

Maddelerin faktör yükleri istatistiksel olarak anlamlıdır ($P < 0.001$)

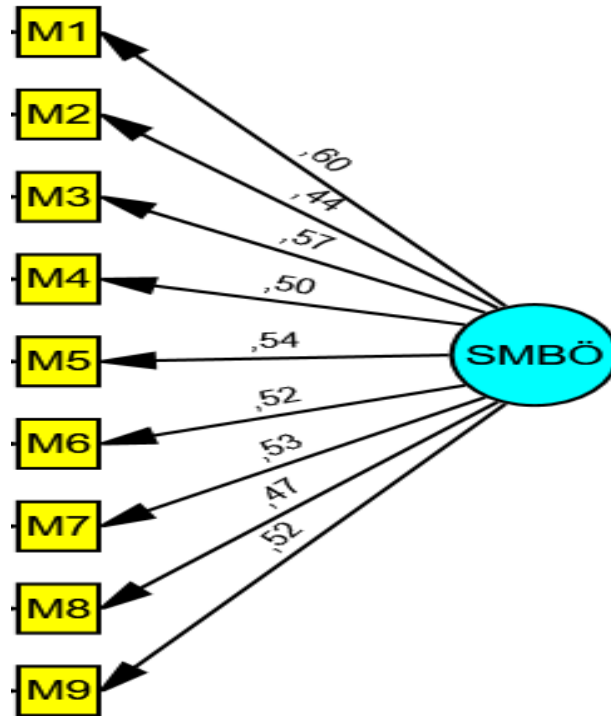
Ölçeğin yönergesi: Elinizdeki form son bir yılda sosyal medyayı kullanma düzeyinizi belirlemeyi amaçlamaktadır. Aşağıda sıralanan ifadelere yönelik düşüncelerinizi "Evet" ve

“Hayır” şeklinde karşılarında yer alan parantezlere (X) işareti koyarak belirtiniz. Lütfen her ifadeyi dikkatlice okuyup tüm maddeleri cevaplayınız.

Ölçek 0-1 arasında puanlandırılmaktadır. Ölçekten 5 ve üstü puan alanlar sosyal medya bağımlısı olarak değerlendirilmektedir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

SMBÖ'nin tek faktörlü yapısının ergenlerden oluşan örnekleme doğrulanıp doğrulanmayacağını belirlemek için birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğe ilişkin path diagramı şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeğinin Türkçe'ye uyarlamasına ilişkin path diyagramı

Analize ilişkin uyum indekslerinin iyi uyum verdiği görülmektedir. [$\chi^2=61.29$, $df=27$, $\chi^2/df=2.27$ RMSEA=.058, RMR=.009, S-RMR=.045, GFI=.96, AGFI=.93, CFI=.93, NNFI=.91, IFI=.93]. Uyum indeksleri, ölçeğin tek faktörlü yapısının iyi uyum verdiğini göstermektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012, s 271).

Güvenirlik Çalışması

Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısına bakılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .76 olduğu

görülmektedir. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ikili değerler (1 ve 0 gibi) alabilen ölçekler için kullanılan KR 20'ye (Kuder-Richardson) eşittir (Bademci, 2011; Kalaycı, 2014. s407). Bu sonuç ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2014. s.405).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada Eijnden vd. (2016) tarafından geliştirilen Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği'nin Türkçe formunun güvenilirlik ve geçerliğinin incelenmesi hedeflenmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapıldığı gruplar analizler için yeterli büyüklüktedir. Faktör analizi için 300 örneklem sayısının uygun olduğu kabul edilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012, s 206).

Ölçeğin yapı geçerliği için Açıklayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı .84 çıkmış ve Barlett Küresellik Testi χ^2 değeri ise 587.545 ($p<.000$) olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar örneklemin faktör analizi için iyi olduğunu göstermektedir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indekslerinin iyi uyum gösterdiği görülmüştür [$\chi^2=61.29$, $df=27$, $\chi^2/df=2.27$ RMSEA=0.058, RMR=0.009, S-RMR=0.045, GFI=0.96, AGFI=0.93, CFI=0.93, NNFI=0.91, IFI=0.93]. Sonuçlar ölçeğin İngilizce orijinal formu ile uyumlu olduğunu ve ölçeğin Türkçe formunun geçerli bir ölçme özelliğine sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin güvenilirliği için iç tutarlılık kat sayısına bakılmış ve analiz sonucunda ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .76 olarak bulunmuştur. Psikolojik bir test için güvenilirlik katsayısının .70 ve üzeri olmasının güvenilirlik için yeterli olduğu ve madde toplam korelasyonun .30 ve üzeri olmasının bireyleri iyi derecede ayırt ettiği göz önüne alındığında (Büyüköztürk, 2014. s.183) çalışmanın bulgularının ölçeğin Türkçe formunun güvenilirlik şartını sağladığı söylenebilir.

SMBÖ-KF'nun 0-9 arasında puanlandığı ve kesme puanının 5 puan olduğu görülmektedir. DSM 5 internet oyun bağımlılığını tanımlamak için 9 tanı kriteri belirlemiş ve bir yıl boyunca bu 9 kriterden 5 kriter ve üstü kriteri taşıyanların internet oyun bağımlısı olacağını ifade etmiştir. İnternet oyun bağımlılığı ve sosyal medya bağımlılığı internet

bağımlılığının iki formu olduğundan (van den Eijnden vd., 2016) bu tanı kriterleri ölçeğin orijinalinde olduğu gibi bu ölçek içinde kullanılmıştır.

Yukarıdaki bulgular doğrultusunda ölçeğin geçerlik ve güvenirliliğinin sağlandığı ve kullanıma hazır olduğu söylenebilir. Ölçek sosyal medya bağımlılığının ölçülmesinde ve sosyal medya bağımlılığının tanısının konmasında yardımcı bir araç olarak kullanılabilir.

Online oyun bağımlılığının DSM 5 araştırılacak konular başlığı altında ele alınmaya başlamasıyla internet bağımlılığı ölçeği kısa formu (Pontes ve Griffiths, 2016), sosyal medya bağımlılığı ölçeği uzun ve kısa formu (van den Eijnden, vd., 2016) gibi ölçekler geliştirilmeye başlanmıştır. DSM 5 online oyun bağımlılığı tanı kriterleri doğrultusunda hazırlanmış sosyal medya bağımlılığı ölçeği kısa formunun Türkçe geliştirme veya uyarlama çalışmasının olmaması araştırmaya özgün bir nitelik katmaktadır. Ölçek kesme puanının olması (5 puan ve üstü) ile daha kolay bir tanımlama imkânı verdiği gibi, az maddeden oluşmasıyla da rahat uygulanma imkânı tanımaktadır. İlerde yapılacak çalışmalarla sosyal medya bağımlılığının başka kavramlarla ilişkisi araştırılabilir. Ayrıca ergenler dışındaki gruplarda da ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılabilir.

Kaynakça

- Andreassen, C.S., Torsheim, T., Brunborg, G.S ve Pallesen, S. (2012). Development of a facebook addiction scale. https://www.researchgate.net/publication/225185226_Development_of_a_Facebook_Addiction_Scale adresinden 14.03.2017 tarihinde alınmıştır. Doi:10.2466/02.09.18.PRO.110.2.501-517.
- Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2013). İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 46-57.
- Boyd, D.M. ve Ellison, N.B. (2008). Social network sites: Definition, history and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13, 210-230. Doi:10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x.
- Bademci, V. (2011). Kuder-Richardson 20, Cronbach'ın alfası, Hoyt'un varyans analizi genellenirlik kuramı ve ölçüm güvenirliliği üzerine bir çalışma. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 173-193.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.

- Caplan, S. E. (2003). Preference for online social interaction a theory of problematic internet use and psychosocial well-being. *Communication Research*, 30(6), 625-648.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş.(2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Davis, R.A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological internet use. *Computers in Human Behavior*, 17, 187-195.
- Işık, U. ve Topbaş, H. (2015). Facebook ve bağımlılık: Medya bağımlılığı araştırması. *International Journal of Social Science*. 38, 319-336. Doi: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2930>.
- Kalaycı, Ş. (2014). *Spss uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayınları.
- Kuss, D.J. ve Griffiths, M.D. (2011). Online social networking and addiction- a review of the psychological literature. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 8, 3528-3552. Doi:10.3390/ijerph8093528.
- O'Keefe, G.S., ve Clarke-Pearson, K. (2011). Clinical report - The impact of social media on children, adolescents, and families. <http://pediatrics.aappublications.org/content/127/4/800> adresinden 10.03.2017 tarihinde alınmıştır.
- Pontes, H.M. ve Griffiths, M.D. (2016). The development and psychometric properties of the internet disorder scale-short form (IDS9-SF). *Addicta: The Turkish journal on Addictions*. 3(2), 1-16. Doi: 10.15805/addicta.2016.03.0102
- Rahmani, S. ve Lavasani, M.G. (2011). The relationship between internet dependency with sensation seeking and personality. *Procedia - Social And Behavioral Sciences*, 30, 272 – 277.
- Tektaş, N. (2014). Üniversite öğrencilerinin sosyal ağları kullanımlarına yönelik bir araştırma. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(18). 851-870. Doi: <http://dx.doi.org/10.14225/Ioh474>.
- Tutgun-Ünal, A. (2015). *Sosyal medya bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- URL 1, <http://www.internetworldstats.com/facebook.htm> adresinden 20.03.2017 tarihinde alınmıştır.
- URL 2, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> adresinden 15.03.2017 tarihinde alınmıştır.

Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formunun (SMBÖ-KF) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Van den Eijnden, R.J.J.M., Lemmens, J.S. ve Valkenburg, P.M. (2016). The social media disorder scale. *Computer in Human Behavior*, 61, 478-487. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2016.03.038>.

Wilson, K., Fornasier, S. ve White, K.M. (2010) Psychological predictors of young adults': use of social networking sites. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(2). 173-177. <http://eprints.qut.edu.au/31794/3/31794.pdf> adresinden 23.03.2017 tarihinde alınmıştır.

Yao, M, Z. ve Zhong, Z. J. (2014). Loneliness, social contacts and internet addiction: a cross-lagged panel study. *Computers in Human Behavior*, 30, 164-170.

Young, K. S. (1996). Internet addiction: Emergence of a new clinical disorder. *cyberpsychology and behavior*, 1(3), 237-244.

Young, K., Pistner, M., O'mara, J ve Buchanan, J. (1999). Cyber disorder: the mental health concern for the new millennium. *Cyber Psychology & Behavior*, 2(5), 475-479. <http://netaddiction.com/articles/cyberdisorders.pdf> adresinden 15.03.2017 tarihinde alınmıştır.

Değerli öğrenciler, Elinizdeki form sosyal medyayı kullanma düzeyinizi belirlemeyi amaçlamaktadır. Aşağıda sıralanan ifadelerle yönelik düşüncelerinizi "Evet" ve "Hayır" şeklinde karşılarında yer alan parantezlere (X) işareti koyarak belirtiniz. Lütfen her ifadeyi dikkatlice okuyup tüm maddeleri cevaplayınız. Katılımınız için teşekkür ederiz.		
	Evet	Hayır
Son bir yılda,		
sürekli olarak, kendinizi sosyal medyaya tekrar girebileceğiniz andan başka bir şey düşünemez halde buldunuz mu?	()	()
sürekli olarak, sosyal medyada daha fazla zaman geçirmek istediğiniz için kendinizi mutsuz hissettiniz mi?	()	()
sosyal medyayı kullanmadığınız zaman çoğu kez kendinizi kötü hissettiniz mi?	()	()
sosyal medyada daha az zaman geçirmeye çalıştığınız ancak burada başarılı olamadığınız oldu mu?	()	()
sosyal medyayı kullanma istediğinizden dolayı diğer etkinliklerinizi (spor, hobiler vb.) sürekli olarak ihmal ettiniz mi?	()	()
sosyal medyayı kullanmanızdan dolayı diğer insanlarla sürekli olarak tartışmalarınız oldu mu?	()	()
sosyal medyada geçirdiğiniz süre hakkında ebeveynlerinize (anne-baba) veya arkadaşlarınıza sürekli olarak yalan söylediniz mi?	()	()
olumsuz duygularınızdan kaçmak için sık sık sosyal medyayı kullandınız mı?	()	()
sosyal medyayı kullanmanızdan dolayı ebeveynleriniz, kız veya erkek kardeşleriniz ile ciddi çatışmalarınız oldu mu?	()	()

Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorba Olma Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sakarya İli Örneği

Hasan Hüseyin TAYLAN¹, Furkan AYDIN², Murat TOPAL³

Öz: Bu çalışmanın amacı Sakarya il merkezinde öğrenim görmekte olan ortaokul öğrencilerinin sanal zorba olma durumlarının dijital medya kullanımı ile ilgili çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Çalışmanın örneklemini Sakarya il merkezinde 165'i özel ve 247'si devlet okulunda öğrenim görmekte olan toplam 412 öğrenci oluşturmaktadır ve çalışma kesitsel tarama modelinde yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak 24 maddeden oluşan Arıçak, Kınay ve Tanrıku (2012) tarafından geliştirilen Siber Zorbalık Ölçeği ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre çevrimiçi/çevrim dışı oyun oynama, mesajlaşma (sms,messenger,whatsapp vb), sosyal medya kullanımı, elektronik ortamda video (dizi, film vb.) izleme ve yükleme amaçlı dijital medya kullanımı sanal zorba olma durumlarını etkilemektedir. Ayrıca bilgisayar ve akıllı telefon kullanımı, sosyal medya kullanımı, facebook ve twitter kullanımının öğrencilerin sanal zorba olma durumlarını etkilediği görülmüştür. Araştırma bulguları literatürde sanal zorbalık olaylarının en çok sosyal paylaşım sitelerinde gerçekleştiği savını desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Facebook, twitter, dijital medya kullanımı, sanal zorbalık

¹ Sakarya Üniversitesi, htaylan@sakarya.edu.tr

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, furkanaydin@live.com

³ Sakarya Üniversitesi, mtopal@sakarya.edu.tr

Investigation of Secondary School Students' Cyberbullying Situations in Terms of Several Variables: Sakarya Province Sample

Abstract: The aim of this study was to investigate the cyberbullying situation of middle school students who were studying in Sakarya according to several variable concerning digital media usage. Sample of the study was 412 students that 165 of whom were private and 247 of whom were studying at the state school in Sakarya city Centre. Study was conducted in cross sectional survey method. The data was gathered by Cyberbullying Scale which developed by Arıcak, Kınay and Tanrıkulu (2012) consisting of 24 items and personal information form. According to the findings, playing online-offline games, messaging-sms-messenger-whatsapp usage, social media usage, film-series-video watching and downloading affect the situation of cyberbullying in terms of digital media usage purposes. It had also been found that the use of computers and smartphones, the use of social media, the use of Facebook and Twitter had affected students' cyberbullying situations. The research findings support the argument that cyberbullying incidents occur mostly in social sharing sites in the literature.

Keywords: Facebook, twitter, digital media usage, cyberbullying

Giriş

Günümüzde internet ve bilgisayar teknolojilerini hayatımızın hemen her köşesinde görmek mümkündür. Bu teknolojilerin günlük hayatta çeşitli amaçlar için kullanıldığı ve hayatımızı da kolaylaştırdığı görülebilmektedir. Bugün çoğu ödemelerimizi akıllı telefonlardan yapabilmekte, herhangi bir şey satın alma işlemlerimizi oturduğumuz yerden yapabilmekteyiz. İnternet ve bilgisayar teknolojilerinin kullanılması insanlar arası iletişimi saniyelere düşürmektedir. Bu durum tabii insan hayatını da etkilemektedir. Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medya platformlarının hayatımıza girmesi de buna etkindir. Bu durum fotoğraf paylaşımını, anlık mesajlaşmayı, arkadaş edinmeyi, hiç gidilmeyen yerlerin görülmesini ve hakkında bilgi sahibi olunmasını oldukça kolaylaştırmıştır.

İnsan hayatını kolaylaştıran internet ve bilgisayar teknolojilerinin olumlu etkilerinin yanı sıra, amacının dışında kullanıldığında bazı olumsuzluklara sebep olabilmektedir. İnternet bağımlılığı (Young, 1998; Griffiths, 2000; Ayas ve Horzum, 2013), sosyal medya

bağımlılığı (Kuss ve Griffiths, 2011; Balcı ve Gölcü, 2013; Griffiths, Kuss ve Demetrovics, 2014; Ryan vd., 2014), mobil mesajlaşma bağımlılığı (Sultan, 2014), çevrim içi oyun bağımlılığı (Van Rooij vd., 2011) bunlardan bazılarıdır. Bu olumsuz durumlardan biride sanal zorbalıktır.

Sanal zorbalık, bir kişinin kasıtlı olarak başka bir kişiye zarar vermek amacıyla yaptığı, bilgi ve iletişim teknolojileri ; elektronik mail, cep telefonu ve web sitelerinin araç olarak kullanılmasıyla gerçekleşen iftira, hakaret gibi olumsuz davranışlara denir (Belsey, 2004). Smit ve diğerlerine (2006) göre sanal zorbalık bir birey ya da grup tarafından elektronik iletişim araçları kullanılarak yapılan kasıtlı ve zaman zaman tekrar eden agresif eylemler olarak tanımlanmıştır. Horzum ve Ayas (2011) ise bir veya birden fazla kişinin internet ya da cep telefonu gibi teknolojileri kullanarak kasıtlı ve sürekli olarak mağdur durumundaki kişiye zarar vermek amacıyla kullanması olarak tanımlanmıştır. Kowalski ve Limber (2007) ise sanal zorbalığı e-posta, sohbet odasında, web sitesinde ya da bir cep telefonu ile gönderilen fotoğraf ya da mesajlar ile yapılan zorbalık olarak belirtmiştir. Başka bir tanıma göre sanal zorbalık, dijital iletişim teknolojileri (cep telefonu, bilgisayar, internet vs.) aracılığıyla bir kişi ya da grubun, bir başka kişi ya da gruba zarar verme bilinciyle tekrar eden davranışlardır (Arıcak, 2015: 74). Dolayısıyla bu tanımlardan yola çıkarak; bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak karşı tarafa bilerek, kasten ve tekrar eden zarar verici içerik paylaşımına ya da göndermeye sanal zorbalık denilebilir.

Sanal zorbalık ile ilgili dünya da birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar incelendiğinde sanal zorbalığın dünya genelinde %11 ile %34 arasında olduğu görülebilmektedir (Beran ve Li, 2007; Hinduja ve Phatcin, 2008; Privitera ve Campbell, 2009; Huang ve Chou, 2010; Walware ve Heirman, 2011; Kowalski, Morgan ve Limber, 2012; Schneider ve diğerleri, 2014). Ülkemizde ise sanal zorba oranlarına bakıldığında; %7 ile %28 arasında olduğu ifade edilebilir (Erdur, Baker ve Kavşut, 2007; Özdemir ve Akar, 2011; Ayas ve Horzum, 2012; Baştürk Akca, Sayımer ve Ergül, 2015; Peker, 2015). Yapılan çalışmalar incelendiğinde sanal zorbalık yapmanın dünya da ve ülkemizde yaygın olduğu görülmektedir.

Dijital medya kullanım alışkanlıkları, süreleri, amaçları ve kullanılan dijital medya türleri sanal zorbalık yapma ihtimalini etkilediği düşünülmektedir. Özellikle 10-15 yaş

Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorba Olma Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sakarya İli Örneği

arasındaki çocukların dijital medya kullanımları, sonraki kullanımları üzerinde olumlu ya da olumsuz belirleyici olabilmektedir. Sanal zorba olma gibi dijital medyanın (internet vs.) patolojik/olumsuz kullanımı (sanal zorbalık, aşırı kullanım, bağımlılık vs.) medya kullanım yaygınlığına bağlı olarak yaygınlaşmakta ve olumsuz kullanımının daha küçük yaşlarda görülme sıklığı artmaktadır. 11-15 yaş grubundaki çocuklarda bilgisayar kullanım oranı %73,1, internet kullanım oranı %65,1 ve cep telefonu kullanım oranı %37,9'dur (TUİK, 2013). Bu oranların gün geçtikçe arttığı düşünüldüğünde, 11-15 yaş aralığındaki öğrencilerinin sanal zorba olma durumlarının incelenmesi gereken konulardan biridir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı ortaokul öğrencilerinin sanal zorba olma durumları ve bu durumları etkileyen çeşitli faktörleri incelemektir. Bu inceleme yapılırken aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır;

- Dijital medya kullanımının sanal zorba olma durumu üzerinde etkisi var mıdır?
- Kullanılan dijital medya türlerinin sanal zorba olma durumu üzerinde etkisi var mıdır?
- Kullanılan dijital medya ortamlarının sanal zorba olma durumu üzerinde etkisi var mıdır?
- Kullanılan sosyal medya türlerinin sanal zorba olma durumu üzerinde etkisi var mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Ortaokul öğrencilerinin sanal zorba olma durumları ve bu durumları etkileyen çeşitli faktörlerin soruşturulduğu bu çalışma, belirlenmiş bir kitleden veri toplayarak kitlenin özelliklerini ortaya koymaya yöneliktir. Bu nedenle araştırmanın modeli kesitsel tarama modeli olarak belirlenmiştir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012).

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evreni Sakarya ilinde öğrenim gören ortaokul öğrencileridir. Sakarya ilinde yer alan tüm ortaokul öğrencilerine ulaşmanın zor olması nedeniyle bu ilde yer alan devlet ve özel ortaokullardan rastgele seçim yapılarak bir devlet ve bir özel ortaokul olmak üzere küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklem seçimi bu öğrencilerin öğrenim

gördüğü okul türleri temel alınarak (devlet ve özel eğitim kurumları) seçilmiştir. Bunun sonucunda 165'i özel ve 247'si devlet okulunda öğrenim görmekte olan toplam 412 öğrenci ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Örneklemle ilgili betimsel istatistikler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Örneklemle İlgili Betimsel İstatistikler

Cinsiyet	%	n
Kız	58.2	239
Erkek	41.8	172
Okul Türü	%	
Devlet	60.0	247
Özel	40.0	165
Sınıf	%	
5. sınıf	25.8	106
6. sınıf	19.2	79
7. sınıf	33.8	139
8. sınıf	21.2	88
Yaş	%	
10	2.3	6
11	21.4	56
12	28.6	75
13	27.1	71
14	18.3	48
15	2.3	6

Verilerin Toplanma Araçları

Veri toplama aracı olarak Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2012) tarafından geliştirilen Siber Zorbalık Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 24 maddedir ve tek faktörden oluşmaktadır. Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .95'dir (Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu, 2012). Bu çalışmada hesaplanan cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ise ölçeğin orijinali ile aynıdır (.95). Ölçek 4'lü likert tipinde olup ifadeler "Hiçbir zaman", "Bazen", "Çoğu Zaman" ve "Her Zaman" sıklık

belirtmektedir. Diğer veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu aracılığı ile toplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Ortaokul öğrencilerinden veriler Arıca, Kınay ve Tanrıku (2012) tarafından geliştirilen Siber Zorbalık Ölçeği kullanılarak toplanmış, ölçek yüz yüze olacak şekilde araştırmacılar tarafından ilgili okullarda uygulanmıştır. Veriler lojistik regresyon analizi kullanılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR

Araştırma verilerinin analizi kısmında “ortaokul öğrencilerinin sanal zorba olma ihtimalleri üzerinde dijital medya kullanım alışkanlıklarının rolü nedir?” sorusuna Lojistik regresyon analizi bulgularıyla cevap aramıştır. Sanal zorba olma olasılığı; dijital medya kullanım amaçlarını, kullanılan medya türü, kullanılan medya ortamı ve kullanılan sosyal medya türüne göre alt başlıklarla her biri için ayrı ayrı lojistik regresyon analizinde değerlendirilmiştir. Katılımcı bilgi formu ile toplanan verilerin betimsel istatistikleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Öğrencilerin Dijital Medya Kullanım Alışkanlıkları

Tablo 3. Etkinlikler Ve Günlük Harcanan Ortalama Süre

Etkinlikler	Ortalama Süre (dk.)
Ders çalışma	93.78
Kitap okuma	54.23
Sosyal, kültürel ve sanatsal aktivitelere katılma/düzenleme	71.40
Televizyon izleme	70.32
Bilgisayar (masaüstü, dizüstü, tablet) kullanma	72.43
Cep telefonu kullanma (konuşma, oyun, internet vb. dâhil)	99.01
İnternet kullanma	99.81
Sosyal medya kullanma (Facebook, Twitter, Youtube vb.)	83.87

Tablo 3'te görüldüğü gibi öğrencilerin günlük en çok zaman harcadıkları etkinliklerin sırasıyla; internet kullanma, cep telefonu kullanma (konuşma, oyun, internet vb. dâhil) ve ders çalışma olduğu görülmektedir. Diğer yandan öğrencilerin günlük en az televizyon izlemeye; sosyal, kültürel ve sanatsal aktivitelere katılmaya/düzenlemeye, bilgisayar (masaüstü, dizüstü, tablet) kullanmaya zaman harcadıkları görülmektedir.

Tablo 4. Cep Telefonu Kullanma Amaçları ve Bu Etkinliklerin Öğrenciler Tarafından Yapılma Sıklığı

Cep telefonu kullanma amaçları	Hiç (%)	Ara Sıra (%)	Her Zaman (%)
Eposta kullanımı	43.2	46.8	10.0
Bilgilenme-Ödev/Araştırma/Eğitim	6.1	47.8	46.1
Oyun-çevrimiçi/çevrimdışı	32.5	45.9	21.6
Mesajlaşma-SMS, Messenger, Whatsapp	25.2	32.3	42.5
Haber/Yorum/e-gazete	46.6	33.3	20.1
Sosyal Medya (Facebook, Twitter, Instagram vb.)	22.6	38.3	39.1
Dizi, film, video izleme, yükleme	19.2	47.8	33.0
Cep telefonu ile konuşma	20.6	47.7	31.7

Tablo 4'e göre öğrencilerin hiç yapmadıklarını belirttiği etkinlikler içinde en yüksek sıklığa sahip olan etkinlikler haber/yorum/e-gazete, eposta kullanımı olduğu görülmektedir. Öğrencilerin ara sıra yaptıklarını belirttikleri etkinlikler içinde en sıklıkla yapılan etkinlikler ise bilgilenme-ödev/araştırma/eğitim; dizi, film, video izleme, yükleme olduğu görülmektedir. Her zaman yapıldığı belirtilen etkinlikler içinde sıklık oranı en yüksek olanlar ise bilgilenme-ödev/araştırma/eğitim; mesajlaşma-sms, messenger, whatsapp kullanımınıdır.

Tablo 5. Sosyal Medya Hesaplarına Sahip Olma Oranları Sosyal Medya Sahipliği

Sosyal Medya	Var (%)	Yok (%)
Facebook hesabınız var mı	75.0	25.0
Twitter hesabınız var mı	67.2	32.8
Instagram hesabınız var mı	51.0	49.0

Tablo 5'e göre öğrencilerin en fazla Facebook hesabına sahip olduğu, en az ise Instagram hesabı olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Mobil telefona sahip olma oranları Mobil Telefon Sahipliği

Mobil telefon sahiplik durumu	Var (%)
Android işletim sistemli telefon	52.4
Iphone	11.4
Diğer işletim sistemleri	2.2
Klasik cep telefonu	4.6
Telefon yok	29.4

Öğrencilerin yarısından fazlasının (%52.4) android işletim sistemli mobil telefona sahip olduğu, %29.4'ünün de mobil telefona sahip olmadığı görülmektedir. Öğrencilerin %36.2'sinin akıllı telefona sahip olmadığı belirlenmiştir.

Sanal Zorba Olma İhtimalinde Dijital Medya Kullanım Amaçlarının Rolü

“Ortaokul öğrencilerinin sanal zorba olma ihtimalleri üzerinde etkili olan dijital medya kullanım amaçları nelerdir?” sorusunu cevaplamak üzere Lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Lojistik regresyon modeline göre, “sanal zorbalık” bağımlı değişken olarak alınmış ve sanal zorba olmayanlar 0; olanlar ise 1 olarak kodlanmıştır. Referans kategorisi sanal zorba olmayanlardır.

Sanal zorba olup-olmama olasılığı üzerinde etkili olan kriterleri belirleme amacıyla araştırmada kullanılan Lojistik regresyon modeli anlamlıdır ($p < .05$). Model açıklanabilir varyansın %22,9'unu açıklamaktadır. Bu da modelin açıklama gücünün orta düzeyde olduğunu göstermektedir (Cox&Snell $R^2 = .158$ ve Nagelkerke $R^2 = .229$). Kurulan modelle %74,3 oranında doğru tahmin yapılmıştır.

Tablo 7. Dijital medya kullanım amaçlarına göre sanal zorbalığa ilişkin lojistik regresyon analizi bulguları

Değişkenler	Standart		Wald	sd	p	Exp (B)	95,0% C.I.for EXP(B)		
	B	Hata					En düşük	En yüksek	
1- Dizi, film, video izleme, yükleme (hiç)			9.170	2	.010				
	Ara sıra	.194	.293	.438	1	.508	1.214	.684 2.155	
	Her zaman	.928	.327	8.037	1	.005	2.530	1.332 4.805	
2- Mesajlaşma- SMS, Messenger, Whatsapp (hiç)			1.717	2	.424				
	Ara sıra	.512	.398	1.653	1	.199	1.668	.765 3.640	
	Her zaman	.448	.412	1.183	1	.277	1.565	.698 3.505	
3- Sosyal medya (hiç)			18.136	2	.000				
	Ara sıra	.853	.460	3.446	1	.063	2.348	.953 5.781	
	Her zaman	1.820	.477	14.558	1	.000	6.169	2.423 15.708	
4- Çevrimiçi/çevrim dışı oyun (hiç)			6.439	2	.040				
	Ara sıra	.873	.435	4.025	1	.045	2.394	1.020 5.618	
	Her zaman	1.131	.446	6.428	1	.011	3.098	1.293 7.426	
							Cox & Snell R Square = .158		
							Nagelkerke R Square = .229		
							Tahmin oranı = %74.3		

Sanal zorba davranışında etkili olan faktörleri ortaya koyma amacıyla oluşturulan bağımsız değişkenlerden bazılarının (e-mail/e-posta, bilgilenme-ödev/araştırma/ eğitim, haber/yorum/e-gazete, konuşma) anlamlılık düzeyi yüksek çıktığı için ($p>.05$) Lojistik regresyon modeli denkleminde çıkarılmıştır. Sanal zorba olma ihtimalinde etkili faktörler çevrimiçi/çevrim dışı oyun oynama, mesajlaşma-sms-messenger-whatsapp kullanım, sosyal medya kullanım, dizi, film, video izleme ve yükleme amaçlı medya kullanımıdır.

Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorba Olma Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sakarya İli Örneği

Dijital medyayı her zaman dizi, film, video izleme ve yükleme amaçlı kullanan öğrenciler, hiç bu amaçlı kullanmayan öğrencilere göre daha fazla (%153) sanal zorba olma olasılığı taşımaktadır.

Mesajlaşma amaçlı mobil telefon kullanmanın sanal zorba olma olasılığı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($p>0.05$ olduğundan) kurulamadığından yorumlanamamıştır.

Sanal zorba olma ihtimali üzerinde bir diğer etkili değişken sosyal medya kullanım amaçlı cep telefonu kullanımınıdır. Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medyayı çok fazla kullanan öğrenciler, sosyal medyayı hiç kullanmayanlara göre daha fazla (%517) sanal zorba olma ihtimalini barındırmaktadır.

Çevrimiçi ve çevrim dışı oyun oynama amaçlı mobil telefon kullanmanın sanal zorbalık üzerinde etkisi vardır. Hem ara sıra (%139) hem de her zaman (%209) oyun oynama amaçlı mobil telefonu kullanma, sanal zorba olma ihtimalini artırmaktadır.

Tablo 7'deki lojistik regresyon analizi bulgularına göre, dizi, film izleme ve yükleme amaçlı dijital medya kullananlar, bu amaçla kullanmayanlara göre; sosyal medya kullanım amaçlı dijital medyayı kullananlar, bu amaçla dijital medyayı kullanmayanlara göre; çevrimiçi ve çevrimiçi oyun oynama amaçlı dijital medyayı kullananlar, bu amaçla dijital medyayı kullanmayanlara göre daha fazla sanal zorba olma olasılığını artırmaktadır.

Sanal Zorba Olma İhtimalini Etkileyen Dijital Medya Türleri

“Ortaokul öğrencilerinin sanal zorba olma ihtimalleri üzerinde etkili olan dijital medya türleri nelerdir?” sorusunu cevaplamak üzere Lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Lojistik regresyon modeline göre, “sanal zorbalık” bağımlı değişken olarak alınmış ve sanal zorba olmayanlar 0; olanlar ise 1 olarak kodlanmıştır. Referans kategorisi sanal zorba olmayanlardır.

Sanal zorba olup-olmama olasılığı üzerinde etkili olan kriterleri belirleme amacıyla araştırmada kullanılan Lojistik regresyon modeli anlamlıdır ($p<.05$). Model açıklanabilir varyansın %10.5'ini açıklamaktadır. Bu da modelin açıklama gücünün düşük düzeyde olduğunu göstermektedir (Cox&Snell $R^2=.075$ ve Nagelkerke $R^2=.105$). Kurulan modelle %69.9 oranında doğru tahmin yapılmıştır.

Tablo 8. Dijital medya türüne göre sanal zorbalığa ilişkin lojistik regresyon analizi bulguları

Değişkenler	95,0% C.I.for							
	Standart					EXP(B)		
	B	Hata	Wald	sd	p	Exp (B)	En düşük	En yüksek
<i>Bilgisayar kullanma</i>	.006	.002	8.084	1	.004	1.006	1.002	1.010
<i>Akıllı cep telefonu kullanma</i>	.004	.002	7.599	1	.006	1.004	1.001	1.007

Cox & Snell R Square = .075
Nagelkerke R Square = .105
Tahmin oranı = %69.9

Sanal zorba davranışında etkili olan faktörleri ortaya koyma amacıyla oluşturulan bağımsız değişkenler bilgisayar kullanımı ve akıllı telefon kullanımıdır. Her iki değişken de sanal zorba olma olasılığını belirlemedeki lojistik regresyon modelinde istatistiksel olarak anlamlı değişkenlerdir. Kısaca sanal zorba olma ihtimalinde etkili faktörler bilgisayar kullanımı ve akıllı cep telefon kullanımıdır.

Bilgisayar kullanım süresi arttıkça sanal zorba olma ihtimali de (%6 oranında) artmaktadır. Aynı şekilde akıllı cep telefonu kullanım süresi arttıkça sanal zorba olma ihtimalini (%4 oranında) arttırmaktadır.

Sanal Zorba Olma İhtimalini Etkileyen Dijital Medya Ortamları

“Ortaokul öğrencilerinin sanal zorba olma ihtimalleri üzerinde etkili olan dijital medya ortamları nelerdir?” sorusunu cevaplamak üzere Lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Lojistik regresyon modeline göre, “sanal zorbalık” bağımlı değişken olarak alınmış ve sanal zorba olmayanlar 0; olanlar ise 1 olarak kodlanmıştır. Referans kategorisi sanal zorba olmayanlardır.

Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorba Olma Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi:
Sakarya İli Örneği

Sanal zorba olup-olmama olasılığı üzerinde etkili olan kriterleri belirleme amacıyla araştırmada kullanılan Lojistik regresyon modeli anlamlıdır ($p < .05$). Model açıklanabilir varyansın %13.6'sını açıklamaktadır. Bu da modelin açıklama gücünün düşük-orta düzeyde olduğunu göstermektedir (Cox&Snell $R^2 = .097$ ve Nagelkerke $R^2 = .136$). Kurulan modelle %71.2 oranında doğru tahmin yapılmıştır.

Tablo 9. Dijital medya ortamına göre sanal zorbalığa ilişkin lojistik regresyon analizi bulguları

Değişkenler	Standart						95,0% C.I.for EXP(B)	
	B	Hata	Wald	sd	p	Exp (B)	En düşük	En yüksek
İnternet kullanımı	.003	.002	3.495	1	.062	1.003	1.000	1.007
Sosyal medya kullanımı	.006	.002	7.378	1	.007	1.006	1.002	1.010

Cox & Snell R Square = .097
Nagelkerke R Square = .136
Tahmin oranı = %71.2

Sanal zorba davranışında etkili olan faktörlerden internet kullanımı ve sosyal medya kullanımı regresyon modeline katılmıştır. Ancak modelde internet kullanımı istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki değerine sahip olmadığından ($p > 0.05$ olduğundan) sadece sosyal medya kullanımı yorumlanabilmiştir. Buna göre sosyal medya kullanım süresi arttıkça sanal zorba olma ihtimalini (%7) artırmaktadır.

Sanal Zorba Olma İhtimalini Etkileyen Sosyal Medya Türleri

“Ortaokul öğrencilerinin sanal zorba olma ihtimalleri üzerinde etkili olan sosyal medya türlerinden Facebook, Twitter ve Instagram’ın rolü nedir?” sorusunu cevaplamak üzere Lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Lojistik regresyon modeline göre, “sanal

zorbalık" bağımlı değişken olarak alınmış ve sanal zorba olmayanlar 0; olanlar ise 1 olarak kodlanmıştır. Referans kategorisi sanal zorba olmayanlardır.

Sanal zorba olup-olmama olasılığı üzerinde etkili olan kriterleri belirleme amacıyla araştırmada kullanılan Lojistik regresyon modeli anlamlıdır ($p < .05$). Model açıklanabilir varyansın %14.4'ünü açıklamaktadır. Bu da modelin açıklama gücünün düşük-orta düzeyde olduğunu göstermektedir (Cox&Snell $R^2 = .100$ ve Nagelkerke $R^2 = .144$). Kurulan modelle %72.6 oranında doğru tahmin yapılmıştır.

Tablo 10. Sosyal medya türlerine göre sanal zorbalığa ilişkin lojistik regresyon analizi bulguları

Değişkenler							95,0% C.I.for	
							EXP(B)	
	B	Standart Hata	Wald	sd	p	Exp (B)	En düşük	En yüksek
Facebook (kullanıyor)	.854	.355	5.787	1	.016	2.348	1.171	4.707
Twitter (kullanıyor)	1.024	.256	15.967	1	.000	2.784	1.685	4.599
Instagram (kullanıyor)	.307	.270	1.292	1	.256	1.360	.800	2.310

Cox & Snell R Square = .100
Nagelkerke R Square = .144
Tahmin oranı = %72.6

Sanal zorba davranışında etkili olan faktörlerden Facebook kullanımı, Twitter kullanımı ve Instagram kullanımı modeline katılmıştır. Instagram kullanımı lojistik regresyon modelinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki kurulamadığından modele dâhil edilmemiştir. Facebook ve Twitter kullanımı sanal zorbalık üzerinde etkili iki faktördür. Buna göre Facebook kullananlar kullanmayanlara göre (%134); Twitter kullananlar, kullanmayanlara göre (%178) daha fazla sanal zorba olma ihtimali barındırmaktadır.

Lojistik regresyon analizi bulgularına göre, çevrimiçi ve çevrimdışı oyun oynama, sosyal medya kullanımı, dizi, film izleme ve yükleme, cep telefonu kullanımı, bilgisayar kullanımı, internet ve sosyal medya kullanım süresi, Facebook ve Twitter kullanımı sanal zorbalık üzerinde etkili faktörlerdir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırma da ilk olarak çevrimiçi/çevrim dışı oyun oynama, mesajlaşma - sms - messenger - whatsapp kullanımı, sosyal medya kullanımı, dizi, film, video izleme ve yükleme amaçlı medya kullanımı sanal zorba olma ihtimalinde etkili faktörler olduğu bulunmuştur. Bu çalışmada dijital medyayı her zaman dizi, film, video izleme ve yükleme amaçlı kullanan öğrenciler, hiç bu amaçlı kullanmayan öğrencilere göre daha fazla sanal zorba olma olasılığı taşıdığı tespit edilmiştir.

Facebook, twitter, instagram gibi sosyal medyayı çok fazla kullanan öğrenciler, sosyal medyayı hiç kullanmayanlara göre daha fazla sanal zorba olma ihtimalini barındırdığı ortaya çıkartılmıştır. Alanyazın incelendiğinde yapılan araştırmalarda (Eroğlu ve diğerleri, 2015; Salı, Başak ve Akça, 2015; Tuncer ve Dikmen, 2015; Whittaker ve Kowalski, 2015; Altundağ, 2016) sosyal medyayı kullanan kişilerin sanal zorbalık davranışlar göstermesi bu sonucu destekler niteliktedir. Baran, Keskin ve Genç (2014) yapmış oldukları çalışmasında facebook kullanım süresi arttıkça sanal zorbalık yapma olasılığının arttığını belirtmişlerdir. Alanyazındaki yapılan araştırmalara bakıldığında bu çalışmanın bulgusunu destekler niteliktedir.

Çevrimiçi ve çevrim dışı oyun oynama amaçlı mobil telefon kullanmanın sanal zorbalık üzerinde etkisi tespit edilmiştir. Hem ara sıra hem de her zaman oyun oynama amaçlı mobil telefonu kullanma, sanal zorba olma ihtimalini arttırdığı bulunmuştur. Literatürde çevrimiçi / çevrimdışı oyun platformlarında sanal zorbalık yapıldığı bulunan sonuçlar ile benzerdir (Yılmaz, 2011, Özdemir ve Akar, 2011; Lam, Cheng ve Liu, 2013; Tamer ve Vatanartıran, 2014; Tuncer ve Dikmen, 2015).

Sanal zorbalık yapan kişiler çevrimiçi/çevrimdışı oyunlarda; diğer oyuncuları oyundan atma, dışlama ya da oyunu terk ettirme gibi eylemler içerisinde (Tamer ve

Vatanartıran, 2014; Tuncer ve Dikmen, 2015). Çalışmanın sonuçlarından biri olan oyun oynama amaçlı mobil telefon kullanımının sanal zorba olma olasılığının arttığı sonucu alanyazındaki diğer çalışmalarla paraleldir.

Araştırma sonucunda bir diğer durum olan bilgisayar kullanımının süresi arttıkça sanal zorba olma ihtimali de arttığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde akıllı cep telefonu kullanım süresi arttıkça sanal zorba olma ihtimalini arttırdığı ortaya çıkartılmıştır. Sanal zorba bilgisayar ve cep telefonları ile karşı tarafa zarar verebilecek mesaj, fotoğraf, iftira, utandıracak cümleler, iftira gibi elektronik iletiler göndererek sanal zorbalık yapabilmektedir (Patchin ve Hinduja, 2006). Alanyazın incelendiğinde ise yapılan araştırmalar ulaşılan sonuç ile benzerdir (Patchin ve Hinduja, 2006; Li, 2006; Kowalski ve Limber, 2007; Baran, Keskin ve Genç, 2014; Salı, Başak ve Akça, 2015). Bilgisayar ve akıllı cep telefonu kullanımının sanal zorba olma ihtimalini arttırdığı alanyazındaki benzer araştırmalarla örtüşmektedir.

Facebook kullananlar kullanmayanlara göre; Twitter kullananlar, kullanmayanlara göre daha fazla sanal zorba olma ihtimali olduğu bulunmuştur. Ayrıca sanal zorbalık olaylarının en sık yaşandığı sanal ortamların başında sosyal paylaşım siteleri gelmesi bu bulguyu desteklemektedir (Akbulut, Sahin ve Eristi, 2010; Özdemir ve Akar, 2011; Carter, 2013; Baran, Keskin ve Genç, 2014; Çelik, Çelen ve Seferoğlu, 2015).

Bu çalışma Sakarya ili ortaokul öğrencileri ile sınırlıdır. Gelecekte yapılan çalışmalarda farklı illerde daha büyük örneklerle benzer çalışmalar yapılabilir. İl sayısı birden fazlaya çıkartılarak veya Türkiye'nin farklı bölgelerinden örnekler alınarak genel bir harita çıkartılabilir. Benzer çalışmaların lise ve üniversite düzeylerinde de yapılması alana katkı sağlayacaktır. Çalışma ağırlıklı olarak dijital medya kullanımı alışkanlıklarının sanal zorba olma ihtimali üzerinde gerçekleştirildiğinden gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı demografik değişkenler ile benzer araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

Akbulut, Y., Sahin, Y. L., & Eristi, B. (2010). Cyberbullying victimization among Turkish online social utility members. *Educational Technology & Society, 13(4)*, 192-201.

Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorba Olma Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi:
Sakarya İli Örneği

- Altundağ, Y. (2016). Lise öğrencilerinde sanal zorbalık ve problemlerli internet kullanımı ilişkisi. *Online Journal Technology of Addiction & Cyberbullying*, 3(1), 27-43.
- Arıca, O. T., Kınay, H. ve Tanrikulu, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 101-114.
- Arıca, O. T. (2015). *Siber Alemin Avatar Çocukları, İnternet ve Gençlik İlişkisinin Bugünü ve Geleceği*. Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Ayas, T., ve Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380.
- Ayas, T., ve Horzum, M. B. (2013). İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 46-57.
- Balcı, Ş., ve Gölcü, A. (2013). Facebook Addiction among university students in Turkey:"Selçuk University Example". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(34), 255-278.
- Baran, B., Keskin, E. ve Genç, Ş. (2014). Öğretmen adaylarının facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 3(1), 34-43.
- Baştürk Akca, E., Saymer, İ. ve Ergül, S. (2015). Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ve siber zorbalık deneyimleri: Ankara örneği. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 5(10), 71-86.
- Belsey, W. B. (2004). Cyberbullying: An emerging threat to the "always on" generation. http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf adresinden 17.05.2016 tarihinde erişilmiştir.
- Beran, T., ve Li, Q. (2008). The relationship between cyberbullying and school bullying. *The Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 16-33.
- Belsey, W. B. (2004). Cyberbullying: An emerging threat to the "always on" generation. http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf adresinden 17.05.2016 tarihinde erişilmiştir.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Carter, M. A. (2013). Third party observers witnessing cyber bullying on social media sites. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84, 1296-1309.
- Çelik, A., Çelen, F. K. ve Seferoğlu, S. S. (2015). Ortaokul öğrencilerinin sanal zorbalık ve sanal mağduriyet durumlarının incelenmesi. XVII. Akademik Bilişim Konferansı (AB15), 4-6 Şubat 2015, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Dikmen, M., ve Tuncer, M. (2016). Sosyal ağlarda bekleyen yeni tehlike: Siber zorbalık. <https://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/handle/11508/9302> adresinden 12.03.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). A new face of peer bullying: Cyber bullying. *Journal of Euroasian Educational Research, 27*, 31-42.
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. ve Özkorumak, E. (2015). Siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığının ve risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 40*(177), 93-107.
- Hinduja, S., ve Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An Exploratory Analysis Of Factors Related To Offending And Victimization. *Deviant Behavior, 29* (2), 129-156.
- Horzum, M. B., ve Ayas, T. (2011). Ortaöğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma düzeylerinin okul türü ve cinsiyet açısından incelenmesi. *Journal of Educational Sciences & Practices, 10*(20), 139-159.
- Huang, Y. Y., ve Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior, 26*(6), 1581-1590.
- Griffiths, M. (2000). Internet Addiction-Time To Be Taken Seriously?. *Addiction Research, 8*(5), 413-418.
- Griffiths, M. D., Kuss, D. J., ve Demetrovics, Z. (2014). Social networking addiction: An overview of preliminary findings. *Behavioral Addictions: Criteria, Evidence and Treatment, 119-141*.
- Kowalski, R., ve Limber, S. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health, 41*, 822-830.
- Kowalski, R. M., Morgan, C. A., ve Limber, S. P. (2012). Traditional bullying as a potential warning sign of cyberbullying. *School Psychology International, 33*(5), 505-519.
- Kuss, D. J., ve Griffiths, M. D. (2011). Online social networking and addiction—A review of the psychological literature. *International Journal Of Environmental Research And Public Health, 8*(9), 3528-3552.
- Lam, L. T., Cheng, Z., ve Liu, X. (2013). Violent online games exposure and cyberbullying/victimization among adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 16*(3), 159-165.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School psychology international, 27*(2), 157-170.

Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorba Olma Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi:
Sakarya İli Örneği

- Ng, B. D., ve Wiemer-Hastings, P. (2005). Addiction to the internet and online gaming. *Cyberpsychology & Behavior*, 8(2), 110-113.
- Özdemir, M., ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4 (4), 605-626.
- Patchin, J. W., ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard a preliminary look at cyberbullying. *Youth violence and juvenile justice*, 4(2), 148-169.
- Peker, A. (2015). Analyzing the risk factors predicting the cyberbullying status of secondary school students. *Eğitim ve Bilim*, 40(181), 57-75.
- Privitera, C., ve Campbell, M. A. (2009). Cyberbullying: The new face of workplace bullying? *CyberPsychology & Behavior*, 12(4), 395-400.
- Ryan, T., Chester, A., Reece, J., ve Xenos, S. (2014). The uses and abuses of Facebook: A review of Facebook addiction. *Journal of Behavioral Addictions*, 3(3), 133.
- Salı, J. B., Başak, B. E., ve Akca, E. B. (2015). Cyberbullying among middle school students in Turkey. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 5(2), 109-130.
- Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A., ve Coulter, R. W. (2012). Cyberbullying, school bullying, and psychological distress: A regional census of high school students. *American Journal of Public Health*, 102 (1), 171-177.
- Sultan, A. J. (2014). Addiction to mobile text messaging applications is nothing to "lol" about. *The Social Science Journal*, 51(1), 57-69.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., ve Tippett, N. (2006). An Investigation Into Cyberbullying, Its Forms, Awareness And Impact, And The Relationship Between Age And Gender in Cyberbullying. Research Brief No. RBX03-06. London: DfES.
- Tamer, N., ve Vatanartıran, S. (2014). Ergenlerin teknolojik zorbalık algıları. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2), 1-20.
- TUİK. (2013). Türkiye İstatistik Kurumu 6-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya. 27.02.2017 de <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15866> adresinden erişilmiştir.
- Van Rooij, A. J., Schoenmakers, T. M., Vermulst, A. A., Van Den Eijnden, R. J., ve Van De Mheen, D. (2011). Online video game addiction: identification of addicted adolescent gamers. *Addiction*, 106(1), 205-212.
- Walrave, M., ve Heirman, W. (2011). Cyberbullying: predicting victimisation and perpetration. *Children & Society*, 25(1), 59-72.

Whittaker, E., ve Kowalski, R. M. (2015). Cyberbullying via social media. *Journal of School Violence, 14*(1), 11-29.

Yilmaz, H. (2011). Cyberbullying in Turkish middle schools: An exploratory study. *School Psychology International, 32*(6), 645-654.

Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology & behavior, 1*(3), 237-244.